

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ:
«ΝΟΜΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ- ΔΗΜΟΔΙΟ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η επίδραση του φασιστικού φαινομένου στη διαμόρφωση του κράτους
και του δικαίου

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: Βασιλείου Δήμητρα Χρυσηίδα (Α.Μ. 7112Μ038)

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Καλτσώνης Δημήτρης (επιβλέπων)

Νικολόπουλος Ηλίας

Παπαγρηγορίου Βλάσσης

Αθήνα, 2015

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή.....σ. 3

Μέρος Πρώτο

2. Το φασιστικό φαινόμενα γενικάσ. 5

3. Παράγοντες που συνέβαλαν στην εδραίωση του φασισμού.....σ. 16

Μέρος Δεύτερο

4. Η επίδραση του φασιστικού φαινομένου στη διαμόρφωση του κράτους...σ. 21

- 4,1 Φασισμός και καπιταλισμόςσ. 21

- 4.2 Φασισμός και εργατική τάξη.....σ. 23

- 4.3 Λοιπές διοικητικές μεταρρυθμίσεις.....σ. 24

- 4.3.1 Στρατός.....σ. 27

- 4.3.2 Αστυνομία.....σ. 29

- 4.3.3 Παιδείασ.30

- 4.3.4 Εκκλησία.....σ. 32

- 4.3.5 Εξωτερική πολιτική.....σ. 34

- 4.3.6 Δικαστική λειτουργία.....σ. 35

- 4.3.7 Προπαγάνδα.....σ. 38

- 4.3.8 Φιλολαϊκή πολιτική.....σ. 42

5. Η επίδραση του φασιστικού φαινομένου στη διαμόρφωση του δικαίου.....σ. 46

- 5.1 Κατάλυση δημοκρατίας.....σ. 46

- 5.2 Περιορισμός ατομικών ελευθεριών.....σ. 52

Αντί επιλόγου

6. Ο κίνδυνος του φασισμού σήμερα.....σ. 57

Βιβλιογραφία.....σ. 61

1. Εισαγωγή

Στην μελέτη που ακολουθεί πρόκειται να αναδείξουμε τα γενικά χαρακτηριστικά του φασιστικού φαινομένου, τους παράγοντες εκείνους που συνέβαλαν στην εγκαθίδρυση φασιστικών καθεστώτων στην Ευρώπη την εποχή του μεσοπολέμου και να αναδείξουμε την καταλυτική επίδραση αυτών, στη διαμόρφωση ολόκληρου του κρατικού μηχανισμού και του νομικού εποικοδομήματος. Για την τεκμηρίωση θα χρησιμοποιηθούν παραδείγματα της Γερμανίας και της Ιταλίας της εποχής εκείνης αλλά και παραδείγματα φασιστικών καθεστώτων στη χώρα μας όπως αυτό της δικτατορίας του Μεταξά το 1936 και το Γ. Παπαδόπουλου το 1967. Με αφορμή την αύξηση της επιρροής των σύγχρονων φασιστικών οργανώσεων, αναφορές θα γίνουν και στη σχέση της Χρυσής Αυγής με τον σύγχρονο κρατικό μηχανισμό.

Προκειμένου να έχουμε μία πλήρη εικόνα για τη δυναμική του φαινομένου αυτού, κρίνεται σκόπιμο να μελετηθεί η επίδρασή του στους τομείς του κράτους και του δικαίου συνδυαστικά, μιας και βρίσκονται σε άμεση αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Ο Φ. Ένγκελς συνδέει το κράτος με το δίκαιο λέγοντας «όλες οι ανάγκες της κοινωνίας των πολιτών-αδιάφορο ποιά τάξη κρατά την εξουσία- πρέπει να περάσουν από την κρατική θέληση για να αποκτήσουν γενική ισχύ με τη μορφή νόμων».¹ Για τη σχέση κράτους- δικαίου αποφάνθηκε και ο Σοβιετικός νομικός Π.Ι Στούτσα ο οποίος υποστήριξε ότι «το δίκαιο είναι ένα σύστημα (καθεστώ) κοινωνικών σχέσεων που αντιστοιχεί στα συμφέροντα της κυρίαρχης τάξης». Λίγο αργότερα, αντικατέστησε τον όρο «Σύστημα» με τη φράση «μορφή οργάνωσης των κοινωνικών σχέσεων», των σχέσεων δηλαδή παραγωγής και ανταλλαγής.²

Στον επίλογο της εργασίας θα σταθούμε στον κίνδυνο της επανεμφάνισης και της εξάπλωσης του φαινομένου, δεδομένου ότι η κρίση, που συνέβαλε καταλυτικά στην

¹ ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Δίκαιο- Κοινωνία- Τάξεις*, Αθήνα, Σύγχρονη εποχή, 2005, σελ. 36, 39, 42

² Και ο Λένιν επισήμανε ότι «η θέληση, αν είναι θέληση του κράτους, πρέπει να εκφραστεί σαν νόμος, καθιερωμένος από μία εξουσία, διαφορετικά η λέξη 'θέληση' είναι μια κούφια λέξη, μια σαπουνόφουσκα». Ο τελευταίος, σε διάφορα κείμενά του, ορίζει τον νόμο ως «την έκφραση της θέλησης των κυρίαρχων τάξεων» θέλοντας να τονίσει τον ταξικό του χαρακτήρα. Βλ. σχετικά: ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Δίκαιο- Κοινωνία- Τάξεις*, ό.π., σελ. 36, 42

άνοδο του φασισμού στην μεσοπολεμική Ευρώπη, δεν είναι μόνο ένα οικονομικό συμβάν αλλά ένα «ολικό κοινωνικό γεγονός».³

³ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗΣ Μ. - ΚΟΥΚΟΥΤΣΑΚΗ Α., *Χρυσή Αυγή και στρατηγικές διαχείρισης της κρίσης*, Αθήνα, Futura, 2013, σελ. 11

Μέρος Πρώτο

2. Το φασιστικό φαινόμενα γενικά

Ο φασισμός σχετίζεται με τη λέξη *fascio*, που προέρχεται από το λατινικό *fascēs*, το οποίο αρχικά αναφερόταν σε μία δέσμη από λίκτορες (βέργες με προτεταμένες κεφαλές τσεκουριών) που έφεραν οι δικαστές της αρχαίας Ρώμης και συμβόλιζαν τη δικαιοσύνη, την ενότητα και το αυτεξούσιο της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας.⁴ Η λέξη φασισμός χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει την οργανωμένη πολιτική βία των παραστρατιωτικών πολιτοφυλάκων, των φασιστών, μία διαδεδομένη τακτική για τους Ιταλούς, αφού από το 1870 συνήθιζαν να σχηματίζουν ανάλογες οργανώσεις.⁵

⁴ ΠΕΪΝ Τζ. Σ., *Μία ιστορία του φασισμού 1914-1945*, μτφ. Κ. Γεώργιας, Αθήνα, Φιλίστωρ, 2000, σελ. 129. Σύμφωνα με ΡΑΦΑΗΛΙΔΗΣ Β., *Θερμοί και ψυχροί πόλεμοι- Δημοκρατίες και φασίστες εναντίον κομμουνιστών – Δημοκράτες και κομμουνιστές εναντίων φασιστών*, Αθήνα, 21^{ος}, 1996, σελ. 10-11, ήταν ράβδοι καλά δεμένες μεταξύ τους που κατέληγαν άλλοτε σε πέλεκυ μονό και άλλοτε σε διπλό. Οι Ρωμαίοι με τις καλά δεμένες μεταξύ τους ράβδους συμβόλιζαν την ενότητα. Όταν ο πέλεκυς ήταν μονός, κόβει κεφάλια από τη μία μεριά, κι όταν είναι διπλός κόβει και από τις δύο μεριές, δηλαδή και από τα αριστερά και από τα δεξιά του πολιτικού φάσματος ή για τα δεδομένα του φασισμού, και κεφάλια αστών και προλετάρων. Σύμφωνα με LIVET G.- MOUSNIER R., *Η Ευρώπη από το 1848 μέχρι σήμερα*, Τόμος ΣΤ', μτφ. Τ. Θεοδωρόπουλος- Π. Παπαδόπουλος, Αθήνα, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, , χχ, σελ. 117, οι δέσμες αυτές συμβόλιζαν την ενότητα του στρατού και του έθνους, με την έννοια ότι ο στρατός συσπειρώνει όλο το έθνος. Το «φάσιο», έχει διπλή έννοια, κοινωνική και εθνική. Κοινωνική γιατί συγκεντρώνει αγρότες και εργάτες, εθνική σε σημείο που να φοράει πένθος για τη ταπείνωση που υπέστη το έθνος και παροτρύνει στη δημιουργία μιας Ιταλίας ισχυρής, πραγματικής κληρονόμου της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, που να κάνει αισθητή την παρουσία της σε ολόκληρο τον κόσμο.

⁵ ΠΕΪΝ Τζ. Σ., *Μία ιστορία του φασισμού 1914-1945*, ό.π, σελ. 149

Μία ακόμα άποψη είναι ότι ο φασισμός προέρχεται από τη λέξη *fascia*, που σημαίνει δεσμός ή σύζευξη. Υποδηλώνει την ένωση του λαού κάτω από τις οδηγίες ενός κοινά αποδεκτού ηγέτη που εκφράζει όλο το έθνος, στο πλαίσιο ενός συγκεντρωτικού καθεστώτος που δεν αναγνωρίζει κοινωνικές διαφοροποιήσεις, αλλά επιδιώκει την επίτευξη κάποιων επιθυμητών συλλογικών στόχων με ενεργοποίηση όλων των εθνικών δυνάμεων. Βλ. σχετικά: ΔΗΜΗΤΡΩΦ Γ., *Ο φασισμός*, μτφ. Δ.Χ, χτ, Πορεία 1975, σελ. 267. Η ετυμολογική αυτή ερμηνεία δίνεται και στο βιβλίο: ΚΥΒΕΛΟΣ Γ., *Φασισμός και εξουσία*, Αθήνα, Ελεύθερη σκέψις, 1986, σελ. 42. Για τον Τζόρτζ Μος «ο φασισμός ήταν παντού μία “στάση ζωής” βασισμένη σε έναν εθνικό μυστικισμό που μπορούσε να ποικίλει από έθνος σε έθνος. Ήταν επίσης μία επανάσταση που προσπάθησε να ανακαλύψει έναν “Τρίτο Δρόμο”, ανάμεσα στο μαρξισμό και τον καπιταλισμό, αν και προσπάθησε να αποφύγει μια συγκεκριμένη

Αρχικά «φασίστες» ονομάζονταν ομάδες που σχηματίστηκαν στην Ιταλία γύρω στο 1918 με έμβλημά τους έναν πέλεκυ ραβδούχο, ο οποίος συμβόλιζε την εκτελεστική εξουσία και σύμφωνα με τους δικούς τους ισχυρισμούς, αποτελούσαν ένα λαϊκό κόμμα ικανό να αντιπροσωπεύσει και να διεκδικήσει τα δικαιώματα ολόκληρου του πληθυσμού ανεξάρτητα από κοινωνικές τάξεις.⁶ Γρήγορα, η δράση των ομάδων αυτών διέψευσε τους αρχικούς τους ισχυρισμούς και έκανε κατανοητό ότι απευθύνεται σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες και στρώματα.

Πρώιμα δείγματα φασισμού έχουμε ήδη από τα χρόνια που προηγούνται του Μεγάλου πολέμου και συγκεκριμένα την δεκαετία του 1880, όπου κάνουν την εμφάνισή τους τα πρώτα λαϊκά κινήματα με σκοπό την διασφάλιση της προτεραιότητας του έθνους έναντι σε κάθε μορφή διεθνισμού και παγκοσμιοποίησης.⁷ Την δεκαετία αυτή, το εθνικιστικό αίσθημα γινόταν ολοένα και πιο έντονο και σε συνδυασμό με την μεγάλη οικονομική ύφεση της εποχής, η δημαγωγία εντάθηκε.

Οι απαρχές του ωστόσο, τοποθετούνται στις 23 Μαρτίου 1919, στην πλατεία Σαν Σεπόλκρο του Μιλάνου όπου συγκεντρώθηκαν ένθερμοι εθνικιστές με σκοπό την οργάνωση ενός καινούργιου επαναστατικού κινήματος, των Fasci Italiani di Combattimento.⁸ Την ίδια περίοδο και άλλες Μαχητικές ομάδες πέραν αυτών του Μουσολίνι, έκαναν την εμφάνισή τους και σε άλλες πόλεις της Ευρώπης. Οι επιτυχίες του κινήματος, ξεκίνησαν στα τέλη του 1920, όταν δηλαδή ξεκίνησε η πτώση του

οικονομική και κοινωνική αλλαγή με αποκλειστική βάση την ιδεολογία». Βλ. σχετικά: GENTILE E., *Φασισμός- Ιστορία και Ερμηνεία*, ό.π., σελ. 74

⁶ KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός-Φασισμός*, μτφ. Χ. Πατσάλης. Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, 1987, σελ. 132- 133. Σύμφωνα με τον GENTILE E., *Φασισμός- Ιστορία και Ερμηνεία*, μτφ. Ε. Κατσιφός, Αθήνα, Ασίνη, 2007, σελ. 28, ο όρος «φασίστας» μάλλον χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στο τέλος του 19^{ου} αιώνα στα πλαίσια των αγροτικών εξεγέρσεων των Σικελικών Fasci.

⁷ GENTILE E., *Φασισμός- Ιστορία και Ερμηνεία*, ό.π., σελ. 15, 21

⁸ PAXTON R. O., *Η ανατομία του φασισμού*, μτφ. Κ. Χαλούκου, Αθήνα, Κέρδος, 2006, σελ 41, 68 και ΡΑΦΑΗΛΙΔΗΣ Β., *Θερμοί και ψυχροί πόλεμοι- Δημοκρατίες και φασίστες εναντίον κομμουνιστών – Δημοκράτες και κομμουνιστές εναντίων φασιστών*, ό.π., σελ. 246 και ΣΟΪΕΡ Γ., *Σύντροφος Μουσολίνι- Ρίζες και Δρόμοι του πρωτογενούς φασισμού*, μτφ Τ. Παπακώστας, Αθήνα, Φιλίστωρ, 1999, σελ. 89 και LIVET G.- MOUSNIER R., *Η Ευρώπη από το 1848 μέχρι σήμερα*, ό.π., σελ. 117

Σοσιαλιστικού κόμματος σε συνδυασμό με τις μαζικές καταλήψεις στα εργοστάσια βαριάς βιομηχανίας.⁹

Πράγματι η άνοδος του, συνδέεται άμεσα με την αντίδραση στο σοσιαλισμό ως ένα προϊόν ενός γενικότερου επαναστατικού κλίματος μεταξύ μεγαλοαστικής τάξης που αποφασίζει να σταματήσει αυτό το επαναστατικό κύμα και τα μικροαστικά στρώματα που στρέφονται για να προστατευθούν εκεί που νομίζουν ότι υπάρχει εξουσία.¹⁰ Ωστόσο δεν θα πρέπει να εκλάβουμε τον ερχομό του στην εξουσία ως μία απλή αντικατάσταση μίας αστικής κυβέρνησης από μία άλλη, αλλά ως απάντηση στη νέα τάξη πραγμάτων, κόμμα επίθεσης στο κατεστημένο.

Το φασιστικό σύστημα δεν ήταν όπως θεωρούσε η κοινή γνώμη, «μία απεριόριστη δικτατορία του φασιστικού ηγέτη, που καταπίεζε τους πάντες με τον ίδιο τρόπο και τους υποβίβαζε σε απλούς εκτελεστές διαταγών» αλλά ούτε και «η άμεση κυριαρχία του χρηματιστικού κεφαλαίου, η οποία χρησιμοποίησε τη φασιστική εξουσία σαν όργανό της» όπως υποστηρίχθηκε από την πλειονότητα των κομμουνιστικών κομμάτων. Το φασιστικό σύστημα φαίνεται να προσεγγίζει περισσότερο ο θεωρητικός August Thalheimer. Συγκεκριμένα αναφέρει πως «χαρακτηρίζεται από την ‘ανεξαρτητοποίηση της εκτελεστικής εξουσίας, την πολιτική υποταγή όλων των μαζών, συμπεριλαμβανομένης και της ίδιας της αστικής τάξης, κάτω από τη φασιστική κρατική εξουσία, με την ταυτόχρονη κοινωνική κυριαρχία της μεγαλοαστικής τάξης και της μεγαλοβιομηχανίας».¹¹

Το φασιστικό κίνημα ορίστηκε «σαν ένα κίνημα διαμαρτυρίας, μικροαστικό στον πυρήνα του, που στρεφόταν ενάντια στον κοινωνικό ξεπεσμό των μεσαίων στρωμάτων, ενάντια στο σοσιαλισμό σαν τον δήθεν κύριο κίνδυνο και ενάντια στην αστική δημοκρατία σαν την δήθεν κύρια αιτία του κακού, που όμως με τη βοήθεια της ιδεολογίας του ήταν σε θέση να κινητοποιήσει και άλλες λιγότερο πολιτικοποιημένες κοινωνικές ομάδες».¹²

⁹ Τον Δεκέμβριο του 1920 τα μέλη τους αριθμούσαν 20.165 και τον Μάιο του 1921 έφτασαν τις 187.588, ενώ δύο μήνες μετά ξεπέρασαν τις 200.000. Βλ. σχετικά: GENTILE E., *Φασισμός, Ιστορία και Ερμηνεία*, ό.π., σελ. 31 καθώς και ΠΕΪΝ Τζ. Σ., *Μία ιστορία του φασισμού 1914-1945*, ό.π., σελ. 140 και ΣΟΪΕΡ Γ., *Σύντροφος Μουσολίνι- Ρίζες και Δρόμοι του πρωτογενούς φασισμού*, ό.π., σελ. 118

¹⁰ KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός- Φασισμός*, ό.π., σελ. 185

¹¹ KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός- Φασισμός*, ό.π., σελ. 229

¹² KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός-Φασισμός*, ό.π., σελ. 132-133, 185

Παρόλα αυτά, όπως πολύ σωστά επισημαίνει ο ιστοριογράφος Άνγκελο Τάσκο «το να ορίσει κανείς το φασισμό σημαίνει να εντοπίσει σε μία δεδομένη χρονική στιγμή και σε μία συγκεκριμένη χώρα την “ειδική διαφορετικότητά” του, αποκαλύπτοντάς τον ουσιαστικά μέσα σε αυτή την εξελικτική του πορεία [...]. Αυτή η πιο προσεκτική και λιγότερο φιλόδοξη μέθοδος θα μας επιτρέψει ίσως να υποδείξουμε ένα συγκεκριμένο αριθμό κοινών χαρακτηριστικών που θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν σε ένα γενικό ορισμό του φασισμού».¹³ Στη σύγχρονη ιστοριογραφία παρουσιάζεται μία πλειάδα φασιστικών κινημάτων τα οποία παρουσίαζαν και παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά τόσο στον τρόπο συγκρότησης της κρατικής εξουσίας όσο και στο δίκαιο.¹⁴

Κατά αυτό τον τρόπο κοινά σημεία παρουσιάζονται και μεταξύ Γερμανικού ναζισμού και Ιταλικού φασισμού, ενδεικτικά των οποίων είναι ο ακραίος εθνικισμός, η βία, η κομματική πολιτοφυλακή και η μονοκομματική δικτατορία, οι βλέψεις για τη δημιουργία ενός καινούργιου επαναστατικού ανθρώπου και η έντονη τάση προς το μιλιταρισμό. Παρουσιάζονται ωστόσο και σημαντικές διαφορές. Ο Μουσολίνι επέμενε ότι ο φασισμός είναι ένα συνονθύλευμα φιλελευθερισμού, σοσιαλισμού και συντηρητισμού ενώ ο Χίτλερ απέρριπτε όλα τα ανταγωνιστικά δόγματα.

Συχνά γίνεται χρήση του όρου «ολοκληρωτικό κράτος» ως ταυτόσημο του κράτους εκείνου που τελεί υπό φασιστικό καθεστώς. Με τον όρο αυτό εννοείται «το κρατικό σύστημα που επιχειρεί να ασκήσει άμεσο έλεγχο πάνω σε όλες τις σημαντικές λειτουργίες των κυριότερων εθνικών θεσμών, από την οικονομία και τις ένοπλες δυνάμεις μέχρι το δικαστικό σύστημα, τις εκκλησίες και τον πολιτισμό».¹⁵ Αν και η εύρεση του όρου αποδίδεται στο Μουσολίνι (γύρω στο τέλος της δεκαετίας του '20), ο οποίος έκανε χρήση για να τονίσει ότι όλοι και όλα πρέπει να στρέφονται γύρω από το κράτος, να το υπηρετούν και να το προφυλάσσουν από εσωτερικούς και

¹³ GENTILE E., *Φασισμός- Ιστορία και Ερμηνεία*, ό.π., σελ. 63-64 και ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ Ν. – ΜΙΑΙΜΠΑΝΤ Ρ.- ΦΑΥ Ζ. Π., *Προβλήματα του σύγχρονου κράτους και του φασιστικού φαινομένου*, ό.π., σελ. 96, 159, 168

¹⁴ ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα- Δίκαιο, Οικονομική κρίση και Δημοκρατία*, Αθήνα, Τόπος, 2014, σελ. 123

¹⁵ ΠΕΪΝ Τζ. Σ., *Μία ιστορία του φασισμού 1914-1945*, ό.π., σελ. 149, 295, 297-298

εξωτερικούς εχθρούς,¹⁶ γεγονός είναι πως εκείνος δεν κατάφερε να επιβληθεί όλων των θεσμών. Ο όρος «ολοκληρωτικός» χρησιμοποιήθηκε μετά το 1925 από τους ίδιους τους φασίστες για να προσδιορίσουν την αντίληψή τους για την πολιτική και το Κράτος. Για εκείνους, αποτελεί «ένα πείραμα πολιτικής κυριαρχίας, που τέθηκε σε εφαρμογή από ένα επαναστατικό κίνημα, οργανωμένο με στρατιωτική πειθαρχία, με μία καθολική αντίληψη της πολιτικής, που αποβλέπει στο μονοπώλιο της εξουσίας και που, αφού την κατακτήσει με νόμιμα ή παράνομα μέσα, καταστρέφει ή μεταβάλλει το προηγούμενο καθεστώς, με κύριο στόχο να πραγματοποιήσει την κατάκτηση της κοινωνίας».¹⁷ Έχει ως φιλοδοξία να ξεπεράσει το άτομο και τις μάζες, μέσω μιας επανάστασης, ώστε να αναμορφώσει το ανθρώπινο ον και να δημιουργήσει ένα νέο άνθρωπο, αφιερωμένο ψυχή τε και σώματι στην πραγματοποίηση των επαναστατικών και επεκτατικών σχεδίων του ολοκληρωτικού κόμματος, με σκοπό να δημιουργήσει ένα, νέο πολιτισμό με υπερεθνικό χαρακτήρα.

Η φασιστική ιδεολογία προσπάθησε να εκμεταλλευτεί την δυσαρέσκεια των πληθυσμών προς τις υπάρχουσες συνθήκες ενώ παράλληλα προσπάθησε να διαφυλάξει και το καπιταλιστικό κοινωνικό σύστημα. Θεωρούσε ότι είναι η πολιτικοφυλακή του έθνους, απέρριπτε τον ορθολογισμό και αντιλαμβανόταν την μαχητικότητα ως ολοκληρωτική αφοσίωση. Διακρίνονται έξι ιδεολογικές βάσεις ο συνδυασμός των οποίων παρείχε στους φασίστες τα απαιτούμενα εφόδια για την κινητοποίησή τους.¹⁸ Αυτές είναι:

¹⁶ Ο όρος «ολοκληρωτισμός» μπορεί να δημιουργήθηκε από τον Μουσολίνι, το πολιτικό περιεχόμενο του όρου όμως πρωτοεμφανίζεται το 321 π. Χ., τότε που ένας Ινδός μονάρχης, ο Μαουρία, κατάφερε να πείσει τους Ινδούς πως πρέπει να κάνουν με τη θέλησή τους ότι τους λείει για αν μην αισθάνονται άσχημα που εκτελούν εντολές. Βλ. σχετικά: ΡΑΦΑΗΛΙΔΗΣ Β., *Θερμοί και ψυχροί πόλεμοι- Δημοκρατίες και φασίστες εναντίον κομμουνιστών – Δημοκράτες και κομμουνιστές εναντίον φασιστών*, ό.π., σελ. 254

¹⁷ GENTILE E., *Φασισμός- Ιστορία και Ερμηνεία*, ό.π., σελ. 33, 91-92

¹⁸ KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός- Φασισμός*, ό.π., σελ. 140 και ΠΕΪΝ Τζ. Σ., *Μία ιστορία του φασισμού 1914-1945*, ό.π., σελ. 297-298 και LIVET G.- MOUSNIER R., *Η Ευρώπη από το 1848 μέχρι σήμερα*, ό.π., σελ. 116

Στο ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Θ. *Τα πολιτικά καθεστώτα- Δημοκρατίες και απολυταρχίες, Οι γρίφοι της εξουσίας*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2008, σελ. 227-287, οι ιδεολογικές βάσεις του φασισμού παρουσιάζονται με ορισμένες αποκλίσεις. Συγκεκριμένα αναφέρει: 1. Επιθετικός εθνικισμός, κρατολατρεία, οργάνωση της οικονομίας, 2. Κονιορτοποίηση της μάζας- Κατάργηση ομαδοποιήσεων

Η ιδεολογία της κοινότητας

Θα μπορούσαμε να πούμε πως η ιδεολογία αυτή καλύπτει το ψυχολογικό παράγοντα της ένταξης σε μία αλληλέγγυα ομάδα¹⁹ όπου όλοι μαζί θα αντισταθούν και θα καταφέρουν να επιτύχουν μέσα σε ένα καθεστώς γενικής αβεβαιότητας. Στο σημείο αυτό κάνει την εμφάνισή του ο εθνικισμός ενισχύοντας το αίσθημα της επικράτησης απέναντι στα άλλα έθνη και καθοδηγεί τα πλήθη στην ανεξέλεγκτη επιβολή στον εξωτερικό εχθρό. Με την αναφορά στον όρο εθνικισμό, οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι δεν αναφερόμαστε στον εθνικισμό ως «την θετική αξιολόγηση και κατάφαση της ιδέας του έθνους» όπως καλοπροαίρετα ορίζεται από κάποιους, αλλά στον σκληρό εθνικισμό του Χίτλερ, στην έννοια του οποίου συμπεριλαμβάνεται η επιθετική διεκδίκηση των εδαφών επί των οποίων οι Γερμανοί ισχυρίζονταν ότι είχαν εθνολογική βάση, η ξеноφοβία, η φυλετική διαφοροποίηση των λαών και η διεκδίκηση της φυλετικής κάθαρσης.²⁰

Η ιδεολογία της αυθεντίας

Η ιδεολογική αυτή βάση καταλήγει στο δόγμα της ηγεσίας. Η ηγεσία είχε απόλυτη ελευθερία και δεν υπήρχε καμία δυνατότητα ελέγχου από κάτω προς τα πάνω. Αντίθετα ο φασίστας οπαδός έπρεπε να δείχνει πίστη και τυφλή υπακοή στον αρχηγό ο οποίος εκπροσωπούσε το «γενικό καλό». Ο αρχηγός αυτός ηγούταν μιας ριζοσπαστικής ομάδας που καταδίκασε την κοινοβουλευτική δημοκρατία ως διεφθαρμένη, απαιτούσε κοινωνική δικαιοσύνη και επέριπτε ευθύνες σε εκείνους που ήταν υπεύθυνοι για τα δεινά.

Η ιδεολογία της ιδιοκτησίας

και ενδιάμεσων ταυτοτήτων, 3. Κινηματικός χαρακτήρας (ιδεολογία της δράσης- ακτιβισμός, 4. Κόμμα, Führerprinzip και νέα ελίτ, 5. Φυλετισμός, 6. Ολοκληρωτισμός, 7. «Κοσμική θρησκεία»- Εσχατολογική φιλοσοφία.

¹⁹ ΡΑΦΑΗΛΙΔΗΣ Β., *Θερμοί και ψυχροί πόλεμοι- Δημοκρατίες και φασίστες εναντίον κομμουνιστών- Δημοκράτες και κομμουνιστές εναντίον φασιστών*, ό.π., σελ. 236 και KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός- Φασισμός*, ό.π., σελ. 251-254

²⁰ ΠΕΪΝ Τζ. Σ., *Μία ιστορία του φασισμού 1914-1945*, ό.π., σελ. 226

Η ιδιοκτησία εμφανίζεται ως η πραγμάτωση της φυσικής ελευθερίας και της ισότητας των ανθρώπων. Αποτελεί την υλική βάση η οποία επιτρέπει στον άνθρωπο ιδιοκτήτη να αντισταθεί στην αυθαιρεσία της εξουσίας και στην χειραφέτηση του από τον μονάρχη.²¹ Οι φασίστες υπεραμύνονταν της ατομικής ιδιοκτησίας, η οποία αποτελεί έναν αποφασιστικό φραγμό που χωρίζει τον μισθωτό από τον οικονομικά ανεξάρτητο και τον προφυλάσσει από τον φόβο της ανεργίας, την κοινωνική εξαθλίωση και την οικονομική εξάρτηση. Λειτουργεί σαν μία μορφή αυτοάμυνας στην προσπάθειά τους να διασφαλίσουν το δικαίωμά τους αυτό.²² Η ατομική ιδιοκτησία είχε ιδιαίτερη σημασία στην ιδεολογία του φασισμού αφού αυτό το κίνημα διαμαρτυρίας αποτελούνταν από τους ταξικά έκπτωτους στην προσπάθειά τους να διαμαρτυρηθούν για την έκπτωσή τους αυτή και να παραμείνουν στην "μεσαία τάξη".²³ Η ιδιοκτησία λοιπόν αποτέλεσε τον συνδετικό κρίκο μεταξύ των μικροϊδιοκτητών και του κεφαλαίου αφού οι μεν, ανώτεροι πληθυσμιακά δάνεισαν την δύναμή τους στο κεφάλαιο και όλοι μαζί μάχονταν για την προστασία αυτής. Η σχέση όμως αυτή θα μας απασχολήσει στη συνέχεια.

Αντικαπιταλισμός

Αν και η ιδέα της ιδιοκτησίας αποτελούσε το συνδετικό κρίκο μεταξύ μικροϊδιοκτητών και κεφαλαίου, δεν αρκούσε για να επιτευχθεί απόλυτη σύμπνοια αυτών. Ο μικροκαταστηματάρχης γνώριζε ότι είναι καθόλα ανυπεράσπιστος μπροστά στο μεγάλο κεφάλαιο και ο κίνδυνος που απειλούσε την οικονομική του ύπαρξη ήταν ολοζώντανος και προερχόταν από τις μεγάλες επιχειρήσεις. Απαιτούσε λοιπόν να επιστρέψει η οικονομία στο προκαπιταλιστικό καθεστώς όπου θα είναι προστατευμένος από τις απαιτήσεις και τις επιδιώξεις του μεγάλου κεφαλαίου.²⁴

²¹ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ Δ., *Δημοκρατία και Παγκοσμιοποίηση*, Αθήνα, Ελληνική Βιβλιοθήκη, 1998, σελ. 45

²² GENTILE E., *Φασισμός- Ιστορία και Ερμηνεία*, ό.π., σελ. 30

²³ KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός- Φασισμός*, ό.π., σελ. 149

²⁴ KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός- Φασισμός*, ό.π., σελ. 151-152. Αναφέρει ένα πολύ ενδιαφέρον ορισμό του καπιταλισμού: «Μία "ταξική κυριαρχία", η οποία ανέχεται το γεγονός να καθορίζει μία τάξη πολιτών... την οικονομική ζωή και τον θάνατο της μεγάλης πλειοψηφίας των άλλων πολιτών».

Η φιλοσοφία του εξιλαστήριου θύματος

Παρατηρώντας την κοινωνιολογική φύση του φασισμού, διαπιστώνουμε ότι στηριζόταν στη δυσαρέσκεια των μικροϊδιοκτητών αλλά και στην ανασφάλεια που διακατείχε και άλλες ομάδες του πληθυσμού.²⁵ Εκμεταλλευόμενοι λοιπόν οι φασίστες την ανασφάλεια και τη δυσαρέσκεια αυτή προσέφεραν στο δυσαρεστημένο πλήθος την ασφάλεια του στηρίγματος που αναζητούσαν. Οι τελευταίοι, μη έχοντας την κριτική ικανότητα να αντιληφθούν τα πραγματικά αίτια των δεινών τους, έγιναν υποχείριο των φασιστών. Ο ενστερνισμός της φιλοσοφίας αυτής επέτρεπε στους φασίστες να εκδηλώσουν ακίνδυνα την επιθετικότητά τους.²⁶ Στοχοποιούσαν αρχικά την απειλή και στην πορεία επιτίθονταν σε αυτήν απαλλαγμένοι από οποιαδήποτε ενοχή. Πάγια τακτική τους ήταν ο διαχωρισμός του καλού και του κακού, του αγγελικού και του διαβολικού. Το ρόλο του εχθρού ανέλαβε αρχικά, σε εσωτερικό επίπεδο, η αριστερά, ενώ αργότερα ο ρόλος αυτός επεκτάθηκε στους άλλους λαούς. Οι απειλές αυτές στρέφονταν κυρίως σε φυλετικές, θρησκευτικές και εθνικές μειονότητες ανυπεράσπιστες μπροστά στην βίαιη αδιαλλαξία των φασιστών.²⁷ Στην προσπάθειά τους λοιπόν, οι φασίστες να κατανικήσουν τον εκάστοτε εχθρό

²⁵ GENTILE E., *Φασισμός- Ιστορία και Ερμηνεία*, ό.π., σελ. 29 και KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός- Φασισμός*, ό.π., σελ. 161

²⁶ Στη Γερμανία, το διάστημα της κυριαρχίας των εθνικοσοσιαλιστών δολοφονήθηκαν πάνω από 4,200 άτομα, συνελήφθησαν 371,800, από τους οποίους 218,600 αντιφασίστες εργάτες, αγρότες, υπάλληλοι, διανοούμενοι, κομμουνιστές, σοσιαλδημοκράτες και μέλη αντιπολιτευόμενων χριστιανικών οργανώσεων. Βλ. σχετικά: ΔΗΜΗΤΡΩΦ Γ., *Ο φασισμός*, ό.π., σελ. 29 και ΜΠΟΚΚΑ Τ., *Η αποκάλυψη του φασισμού», μετάφραση-σημειώσεις- παραρτήματα*, Αθήνα, Ισοκράτης, 1984, σελ. 55-58

²⁷ ΣΤΑΜΑΤΕΛΑΤΟΣ Μ., *Ο Φασισμός και ο ρατσισμός στη σημερινή Ευρώπη – επισημάνσεις, συμπεράσματα, συστάσεις της εκθέσεως του Δημ. Ευρυγένη προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*, χτ, Καθημερινή, 1987, σελ. 13

Στόχοι των φασιστικών και ναζιστικών κινημάτων υπήρξαν ανέκαθεν οι Εβραίοι, οι τσιγγάνοι, οι ομοφυλόφιλοι και τα άτομα που συχνά θεωρούνται περιθωριακά, ανίσχυρα ή «παραεκτρεπόμενα». Κοινή είναι επίσης μεταξύ τους η τάση περιθωριοποίησης της γυναίκας και περιορισμού του κοινωνικού της ρόλου στην «αναπαραγωγική της διαδικασία». Σήμερα έχουν προστεθεί στο στόχαστρο των φασιστικών κινημάτων και οι ξένοι εργάτες ή πρόσφυγες, οι παραδοσιακές πολιτικές και συνδικαλιστικές δυνάμεις καθώς και οι οργανώσεις που διατείνονται υπέρ αυτών.

εκτόνωναν τα άγρια ένστικτά τους απαλλασσόμενοι από τις ευθύνες τους αφού είχαν εκπληρώσει το εθνικό τους καθήκον.²⁸

Μιλιταρισμός

Ο μιλιταρισμός συνδέεται γενικά με την ιδέα της στρατιωτικής επέκτασης και της υποταγής ξένων λαών. Δεν θα έπρεπε φυσικά να μας ξαφνιάζει μιας και ήδη αναφέραμε τις επιθετικές διαθέσεις του φασισμού, διαθέσεις οι οποίες στρέφονται εναντίον του εξωτερικού εχθρού με στόχο την υποδούλωση και την εκμετάλλευση αυτού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η δήλωση του ίδιου του Μουσολίνι: «Μόνο ο πόλεμος οδηγεί όλη την ανθρώπινη ενέργεια στην πιο υψηλή της ένταση, μόνο αυτός χαρακτηρίζει τους λαούς, που έχουν το θάρρος να τον αποτολμούν και είναι έμβλημα των ευγενών».²⁹ Ο Μουσολίνι αντιλαμβάνεται τον πόλεμο σαν φυσική κατάσταση και την ειρήνη σα διάλειμμα μεταξύ δύο πολέμων. Αν και δεν είχαν συγκεκριμένο πρόγραμμα εξωτερικής πολιτικής για αυτούς ο πόλεμος παρέχει στον φασισμό την σταθερότητα που χρειάζεται.³⁰ Δεν πρόκειται βέβαια για πόλεμο ο οποίος προκαλείται για καθαρά ιδεολογικούς λόγους, ανεξάρτητα από το αν εμείς συμφωνούμε με αυτούς ή όχι. Σχετίζεται άμεσα και με οικονομικές βλέψεις αφού μία από τις επιδιώξεις του πολέμου ήταν και η κατάκτηση νέων πηγών πρώτων υλών, νέων επενδύσεων και νέων αγορών, αλλά και με την εκμετάλλευση του εργατικού δυναμικού του υποδουλωμένου πληθυσμού. Από αυτή τη σκοπιά προκύπτει η σύνδεση του φασισμού με τον ιμπεριαλισμό. Για τον Δημητρώφ «στην εξωτερική πολιτική, ο φασισμός είναι σωβινισμός στην πιο βάρβαρη μορφή του, που καλλιεργεί ένα χτηνώδικο μίσος ενάντια στους άλλους λαούς».³¹

²⁸ KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός- Φασισμός*, ό.π., σελ. 156, 158 και GENTILE E., *Φασισμός- Ιστορία και Ερμηνεία*, ό.π., σελ. 30 και ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ Δ., *Δημοκρατία και Παγκοσμιοποίηση*, ό.π., σελ. 34

²⁹ KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός- Φασισμός*, ό.π., σελ. 157. Παρόμοια θέση εκφράζεται και στο ΡΑΦΑΗΛΙΔΗΣ Β., *Θερμοί και ψυχροί πόλεμοι- Δημοκρατίες και φασίστες εναντίον κομμουνιστών – Δημοκράτες και κομμουνιστές εναντίων φασιστών*, ό.π., σελ. 24: «Μόνο ο πόλεμος εντείνει τις ανθρώπινες δυνάμεις στο μεγαλύτερο βαθμό και δοξάζει τους λαούς που έχουν το θάρρος να τον αντιμετωπίσουν. Ο φασισμός δεν είναι κίνημα ειρήνης αλλά πολέμου».

³⁰ GENTILE E., *Φασισμός- Ιστορία και Ερμηνεία*, ό.π., σελ. 30 και ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ Δ., *Δημοκρατία και Παγκοσμιοποίηση*, ό.π., σελ. 34

³¹ ΔΗΜΗΤΡΩΦ Γ., *Ο φασισμός*, ό.π., σελ. 22

Η φασιστική ιδεολογία εκφραζόταν με αποτελεσματικό και επιβλητικό τρόπο. Η δημαγωγία³² που την χαρακτήριζε απέφευγε όσο το δυνατόν ακριβείς τοποθετήσεις σε συγκεκριμένα προβλήματα και αντί γι αυτό διέδιδε συνθήματα με τα οποία μπορούσε ο καθένας να ταυτιστεί εμπειρικλείοντας τις έννοιες του λαού, του έθνους, της φυλής.³³ Διέδιδαν πως μόνο μέσω αποφασιστικών ενεργειών θα μπορούσαν να αλλάξουν τις συνθήκες διαβίωσής τους χωρίς ποτέ να προσδιορίζουν τους στόχους και τις επιδιώξεις τους.³⁴ Στην πράξη βέβαια το πρόγραμμά τους ήταν πολύ συγκεκριμένο, βασιζόταν στον ακραίο εθνικισμό, στόχευε στην εξόντωση της εργατικής τάξης για την κυριαρχία μιας προνομιούχας τάξης.³⁵ Ενδεικτικό της τάσης

³² Η "κοινωνική δημαγωγία" είναι η τακτική που ακολούθησε τόσο ο Αδόλφος Χίτλερ όσο και ο Μουσολίνι. Ο πρώτος εκμεταλλεύτηκε την καταγωγή του και την κοινωνική θέση του πατέρα του, ο οποίος ήταν δημόσιος υπάλληλος και ο ίδιος εργαζόταν ευκαιριακά για να πείσει το λαό ότι δεν διαφέρει σε τίποτα από εκείνους και συμεριζείται απόλυτα τις ανάγκες και τις επιδιώξεις τους. Ο Μουσολίνι από την άλλη, συχνά εκμεταλλευόταν την εργασιακή θέση του πατέρα του ο οποίος ήταν χωρικός. Παρατηρούμε λοιπόν πως ο λαϊκισμός και η δημαγωγική δεινότητα σε συνδυασμό πάντα με την πονηριά αποτελούν αναπόσπαστα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας ενός φασίστα αρχηγού. KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός- Φασισμός*, ό.π., σελ. 153

Αυτό επιβεβαιώνεται και από τα συνθήματα που ασπαζόταν τόσο ο φασισμός όσο και ο ναζισμός. Το σύνθημα που επικρατούσε στη Γερμανία ήταν «Το κοινό συμφέρον πάνω από το ατομικό» ενώ στην Ιταλία «Το κράτος μας δεν είναι καπιταλιστικό, είναι κράτος με σύστημα αυτοδιαχείρισης» Βλ. σχετικά ΔΗΜΗΤΡΩΦ Γ., *Ο φασισμός*, ό.π., σελ. 25 και GENTILE E., *Φασισμός- Ιστορία και Ερμηνεία*, ό.π., σελ. 30 και ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ Δ., *Δημοκρατία και Παγκοσμιοποίηση*, ό.π., σελ. 26 και ΠΕΪΝ Τζ. Σ., *Μία ιστορία του φασισμού 1914-1945*, ό.π., σελ. 131 και ΡΑΦΑΗΛΙΔΗΣ Β., *Θερμοί και ψυχροί πόλεμοι- Δημοκρατίες και φασίστες εναντίον κομμουνιστών – Δημοκράτες και κομμουνιστές εναντίων φασιστών*, ό.π., σελ. 23, 240 και ΣΟΪΕΡ Γ., *Σύντροφος Μουσολίνι- Ρίζες και Δρόμοι του πρωτογενούς φασισμού*, μτφ Τ. Παπακώστας, Αθήνα, Φιλίστωρ, 1999, σελ. 129. Αναφορά στην τακτική δημαγωγίας γίνεται και στο ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ Ν. –ΜΙΛΙΜΠΙΑΝΤ Ρ.- ΦΑΥ Ζ. Π., *Προβλήματα του σύγχρονου κράτους και του φασιστικού φαινομένου*, ό.π., σελ. 96 και ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Θ., *Παλιοί και νέοι φασισμοί*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1995, σελ. 13, 21

³³ KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός- Φασισμός*, ό.π., σελ. 161-162

³⁴ Ο ίδιος ο Μουσολίνι γράφει σε ένα κείμενό του με τίτλο «Το δόγμα του φασισμού», το οποίο γράφτηκε πριν πάρει την εξουσία: «Το πρόγραμμά μας είναι απλό, διότι απλούστατα δεν έχουμε πρόγραμμα. Απλώς, θέλουμε να κυβερνήσουμε την Ιταλία. Μας ζητούν πρόγραμμα. Για να σωθεί η Ιταλία, δε χρειάζονται προγράμματα, αλλά άνδρες και βούληση». Βλ. σχετικά ΡΑΦΑΗΛΙΔΗΣ Β., *Θερμοί και ψυχροί πόλεμοι- Δημοκρατίες και φασίστες εναντίον κομμουνιστών – Δημοκράτες και κομμουνιστές εναντίων φασιστών*, ό.π., σελ. 239

³⁵ ΠΕΪΝ Τζ. Σ., *Μία ιστορία του φασισμού 1914-1945*, ό.π., σελ 187 και KUHNL. R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός- Φασισμός*, ό.π., σελ. 163

αυτής, είναι η επισήμανση του Λεμπόν Γκυστάβ «Τα πλήθη υπακούουν πιο εύκολα στα ένστικτα και τα συναισθήματα, παρά στον Ορθό Λόγο. Οι ηγέτες δεν μπορούν να απευθυνθούν στη μάζα δια το Ορθού Λόγου. Πρέπει να την πλησιάσουν με τρόπους ενστικτικούς και συναισθηματικούς. Η δημόσια ηθική επηρεάζεται λιγότερο από τον ορθολογισμό και περισσότερο από τις συνεχώς επαναλαμβανόμενες δηλώσεις ηγετών κάθε είδους και παραλλαγής».³⁶ Με αυτό τον τρόπο ο φασισμός συνδέεται με τον Διαφωτισμό, υπό την έννοια δηλαδή της απόρριψης των αρχών αυτού. Συγκεκριμένα, ο φασισμός απαρνείται τις έννοιες της Ισότητας, της Ελευθερίας, της Αδελφосύνης, των Δικαιωμάτων του Ατόμου και του Πολίτη, της αρχής δηλαδή της Ατομικότητας και της Καθολικότητας του ανθρώπου και εν γένει του Ορθού λόγου.³⁷

³⁶ ΡΑΦΑΗΛΙΔΗΣ Β., *Θερμοί και ψυχροί πόλεμοι- Δημοκρατίες και φασίστες εναντίον κομμουνιστών – Δημοκράτες και κομμουνιστές εναντίον φασιστών*, ό.π., σελ. 236, 242

³⁷ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ Δ., *Δημοκρατία και Παγκοσμιοποίηση*, ό.π., σελ. 81 και ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Θ., *Παλιοί και νέοι φασισμοί*, ό.π., σελ. 18-19 και ΡΑΦΑΗΛΙΔΗΣ Β., *Θερμοί και ψυχροί πόλεμοι- Δημοκρατίες και φασίστες εναντίον κομμουνιστών – Δημοκράτες και κομμουνιστές εναντίον φασιστών*, ό.π., σελ. 235

3. Παράγοντες που συνέβαλαν στην εδραίωση του φασισμού

Παράγοντες που συνέβαλαν στη διαφορετικότητα των φασιστικών κινημάτων ήταν οι διαφορές των ιστορικών παραδόσεων, οι διαφορές μεταξύ εθνικής και πολιτικής κουλτούρας, τα διαφορετικά οικονομικά επίπεδα ανάπτυξης και εκσυγχρονισμού.³⁸ Είναι γεγονός πως τα διάφορα είδη φασισμού αναζητούν στην εκάστοτε εθνική τους κουλτούρα τα στοιχεία εκείνα που θα βοηθούσαν στην εγκαθίδρυσή του αν και λειτουργούν με κοινό στόχο την κατάργηση της όποιας μορφής δημοκρατίας και την επιβολή απόλυτα αυταρχικών τρόπων διακυβέρνησης.

Για το λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμο να προσπαθεί κανείς να συλλάβει τα γενικότερο συναίσθημα γύρω από το φασιστικό φαινόμενο παρά μεμονωμένα αίτια. Υπό την έννοια αυτή η φασιστική δράση συνδέεται περισσότερο με συναισθηματικά κίνητρα.³⁹ Τα σημαντικότερα από τα κίνητρα αυτά είναι η αίσθηση ότι είναι η μόνη αποτελεσματική λύση σε ένα καθεστώς μεγάλης κρίσης, η τυφλή υποταγή σε μία ομάδα, η ανάγκη για εξουσία της ομάδας αυτής η οποία θα κορυφώνεται στο πρόσωπο ενός εθνικού αρχηγού και η χρήση βίας ως μέσο επιβολής της βούλησης της ομάδας αυτής.⁴⁰ Το γεγονός όμως πως την περίοδο του μεσοπολέμου υπήρξαν διάφορα φασιστικά κινήματα αλλά λίγα από αυτά κατάφεραν να θεμελιώσουν το

³⁸ GENTILE E., *Φασισμός- Ιστορία και Ερμηνεία*, ό.π., σελ. 65 και ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα- Δίκαιο, Οικονομική κρίση και Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 123 και ΣΤΑΜΑΤΕΛΑΤΟΣ Μ., *Ο Φασισμός και ο ρατσισμός στη σημερινή Ευρώπη – επισημάνσεις, συμπεράσματα, συστάσεις της εκθέσεως του Δημ. Ευρυγένη προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*, ό.π., σελ. 50. Επιπλέον οι ιδεολογίες παρουσιάζονται διαφορετικά μέσα στους διάφορους φασιστικούς πολιτικο-ιδεολογικούς μηχανισμούς, σύμφωνα με τις διάφορες τάξεις, τμήματα τάξεων και κοινωνικές κατηγορίες στις οποίες απευθύνονται. Βλ. σχετικά: ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ Ν. –ΜΙΛΙΜΠΙΑΝΤ Ρ.- ΦΑΥ Ζ. Π., *Προβλήματα του σύγχρονου κράτους και του φασιστικού φαινομένου*, ό.π., σελ. 169 και ΔΗΜΗΤΡΩΦ Γ., *Ο φασισμός*, ό.π., σελ. 22 και ΡΑΦΑΗΛΙΔΗΣ Β., *Θερμοί και ψυχροί πόλεμοι- Δημοκρατίες και φασίστες εναντίον κομμουνιστών – Δημοκράτες και κομμουνιστές εναντίον φασιστών*, ό.π., σελ. 246- 247

³⁹ PAXTON R. O., *Η ανατομία του φασισμού*, ό.π., σελ. 63- 64

⁴⁰ Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η χρήση τρομοκρατίας δεν αποτέλεσε μέσο για τη διασφάλιση της κυριαρχίας. Δεν αποτελεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των φασιστικών κινημάτων αφού τρομοκρατία υπάρχει από τότε που υπάρχει πολιτική κυριαρχία. Η τρομοκρατία του φασιστικού φαινομένου αποτελεί μία νέα προσέγγιση της έννοιας αυτής. Βλ. σχετικά: PAXTON R. O., *Η ανατομία του φασισμού*, ό.π., σελ. 47-50, 63- 64, και KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός- Φασισμός*, ό.π., σελ. 164, 239-245

φασιστικό καθεστώς, μας κάνει να αναζητούμε και να διαχωρίζουμε τις αιτίες του φασισμού σε αιτίες που σχετίζονται με την επιτυχή επιβολή αυτού από εκείνες της ανεπιτυχούς προσπάθειας επιβολής του.

Αν και προάγγελος του φασισμού υπήρχαν ήδη από το τέλος του 19^{ου} αιώνα όπως αναφέραμε, ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση του 1929, δημιούργησε πρόσφορο έδαφος για την εξάπλωση βιαιοπραγιών και την εγκαθίδρυση του φασισμού.⁴¹ Το τέλος του «Μεγάλου Πολέμου», όπως χαρακτηρίστηκε, βρήκε τους Ευρωπαίους οικονομικά εξαντλημένους σε κατάσταση αβεβαιότητας καθώς ο πληθωρισμός ήταν πια εκτός ελέγχου και οι Ευρωπαίοι διχασμένοι τόσο κοινωνικά όσο και πολιτικά.⁴²

Ο καθένας θα αναρωτιόταν στο σημείο αυτό γιατί ενώ οι συνέπειες του πολέμου έπληξαν πολλές οικονομίες, στην Γερμανία και την Ιταλία ήταν πιο ισχυρή η άνοδος του φασισμού. Η απάντηση έρχεται από την ίδια την πολιτική ζωή των χωρών αυτών, την εξοικείωση τους δηλαδή σε αυταρχικούς τρόπους σκέψης.⁴³

Μελετώντας την περίοδο κατά την οποία εγκαθιδρύθηκε ο φασισμός και ο ναζισμός παρατηρούμε πως και στις δύο περιπτώσεις συναντάμε κυβερνήσεις με προβλήματα οικονομικής ύφεσης⁴⁴ και εθνικής αποδιοργάνωσης⁴⁵ όπου η παραδοσιακή κομματική

⁴¹ PAXTON R. O., *Η ανατομία του φασισμού*, ό.π., σελ 47 και KUHN R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός- Φασισμός*, ό.π., σελ. 163 και ΠΕΪΝ Τζ. Σ., *Μία ιστορία του φασισμού 1914-1945*, ό.π., σελ. 133 και GENTILE E., *Φασισμός- Ιστορία και Ερμηνεία*, ό.π., σελ. 65, 71 και ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα- Δίκαιο, Οικονομική κρίση και Δημοκρατία*, Αθήνα, Τόπος, 2014, σελ. 185 και ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ Μ.- ΚΑΡΑΚΑΣΗ Κ.,- ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ- ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Δ.- ΧΑΤΖΗΩΣΗΦ Χ., *Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης και οι σημερινές «αναβιώσεις» της*, Αθήνα, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, 2012, σελ. 32, ΜΠΟΚΚΑ Τ., *Η αποκάλυψη του φασισμού», μετάφραση- σημειώσεις- παραρτήματα*, ό.π., σελ. 67-70 και ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Θ., *Παλιοί και νέοι φασισμοί*, ό.π., σελ. 34, 49 και ΠΙΤΤΑΣ Κ., *Η φασιστική απειλή και η πάλη για να την τσακίσουμε*, Αθήνα, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, 2011, σελ. 10 και ΛΑΝΑΡΑΣ Κ., *Εθνικοσοσιαλισμός- Κίνημα- Κόμμα- Κράτος*, Αθήνα, Εντός, 2004, σελ. 208

⁴² KUHN R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός- Φασισμός*, ό.π., σελ.82 και ΠΙΤΤΑΣ Κ., *Η φασιστική απειλή και η πάλη για να την τσακίσουμε*, ό.π., σελ. 10 και ΔΗΜΗΤΡΩΦ Γ., *Ο φασισμός*, ό.π., σελ. 50 και ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *Η εξωτερική πολιτική της 4^{ης} Αυγούστου- Και ο πόλεμος 1940-41*, τόμος Ι, Αθήνα, Διάλογος, 1975, σελ. 10

⁴³ GENTILE E., *Φασισμός- Ιστορία και Ερμηνεία*, ό.π., σελ. 61 και KUHN R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός- Φασισμός*, ό.π., σελ.166

⁴⁴ Ο εθνικοσοσιαλισμός ήρθε στην εξουσία σε μία ανεπτυγμένη κοινωνία η οποία βρισκόταν όμως σε κατάσταση αποσύνθεσης. Συγκεκριμένα είχε μονίμως έλλειψη κεφαλαίων και η γερμανική παραγωγή

δογματική δεν φαίνεται αποτελεσματική.⁴⁶ Εκμεταλλευόμενος λοιπόν την κοινωνικοοικονομική ρευστότητα ο φασισμός κερδίζει τον χώρο που χρειάζεται για να εξαπλωθεί κλονίζοντας την εμπιστοσύνη προς την αστική δημοκρατία και τις πρακτικές αυτής. Την ίδια επισήμανση κάνει και ο Στάλιν στο 17^ο Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης όπου επισημαίνει ότι τη νίκη του φασισμού στη Γερμανία δεν πρέπει να τη θεωρεί κανείς μόνο σα δείγμα της αδυναμίας της εργατικής τάξης αλλά και σα δείγμα της αδυναμίας της αστικής τάξης. Σαν ένδειξη δηλαδή, ότι η αστική τάξη δεν είναι πια σε θέση να ασκεί την εξουσία της με τις παλιές μέθοδες του κοινοβουλευτισμού και της αστικής δημοκρατίας. Για το λόγο αυτό, συνεχίζει, χρησιμοποιεί τη τρομοκρατία ως μέσο διακυβέρνησης και καταφεύγει στη μέθοδο του πολέμου, αφού δεν μπορεί να βρει διέξοδο από την τωρινή κατάσταση πάνω στη βάση μιας ειρηνικής εξωτερικής πολιτικής.⁴⁷

Σε γενικές γραμμές η Γερμανία και η Ιταλία παρουσιάζουν πολλά κοινά σημεία τόσο στην νοοτροπία της μεσαιάς τάξης όσο και στην οικονομική τους πορεία. Και οι δύο χώρες εισήλθαν καθυστερημένα στο στάδιο της βιομηχανικής επανάστασης.

Σε οικονομικό επίπεδο, η Γερμανία με την λήξη του πολέμου ήταν αναγκασμένη να καταβάλλει τις πολεμικές αποζημιώσεις προς τη Γαλλία ενώ ταυτόχρονα καταμετρούσε τις εδαφικές της απώλειες. Παράλληλα έπρεπε να διαχειριστεί την ανερχόμενη οικονομική κρίση και να διασφαλίσει την ιδιωτική της οικονομία, εκμεταλλευόμενη σε πρώτη φάση τους μισθωτούς. Αυτό, όπως ήταν αναμενόμενο είχε ως αποτέλεσμα την εξασθένηση της μεσαιάς τάξης.⁴⁸

δεν σημείωνε κάποια ιδιαίτερη βελτίωση σε σχέση με τα επίπεδα του 1913. Ο αριθμός των ανέργων , από 1,3 εκατομμύρια στα τέλη του 1929, έφτασε τα 3 εκατ. ένα χρόνο μετά και τα 6 στα τέλη του 1932. Βλ. σχετικά: ΠΕΪΝ Τζ. Σ., *Μία ιστορία του φασισμού 1914-1945*, ό.π., σελ. 241

⁴⁵ KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός- Φασισμός*, ό.π., σελ. 34, 165 και GENTILE E., *Φασισμός- Ιστορία και Ερμηνεία*, ό.π., σελ. 61 και ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Θ. *Τα πολιτικά καθεστώτα- Δημοκρατίες και απολυταρχίες, Οι γρίφοι της εξουσίας*, ό.π., σελ. 271 ΠΕΪΝ Τζ. Σ., *Μία ιστορία του φασισμού 1914-1945*, ό.π., σελ. 127, 137 και 221. Αναφέρεται πως ο Ιταλικός φασισμός διεκδικούσε την εξουσία σε μία περίοδο όπου όλα τα άλλα κόμματα ήταν σε κρίση λόγω εσωτερικών διαφορών.

⁴⁶ NENNI Π., *20 χρόνια φασισμών*, Αθήνα, «Νέα σύνορα», 1975, σελ. 58

⁴⁷ ΔΗΜΗΤΡΩΦ Γ., *Ο φασισμός*, ό.π., σελ. 20-21

⁴⁸ LIVET G.- MOUSNIER R., *Η Ευρώπη από το 1848 μέχρι σήμερα*, ό.π., σελ. 125 και ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *Η εξωτερική πολιτική της 4^{ης} Αυγούστου- Και ο πόλεμος 1940-41*, ό.π., σελ. 18

Η Γερμανία έχοντας επωμισθεί την ήττα της στο πόλεμο και έχοντας χάσει τη δυνατότητα να έχει στο εξής θέση ισχύος στα παγκόσμια δρώμενα, δεν είχε πια την εμπιστοσύνη του λαού της. Τα γεγονότα αυτά έστρεψαν το γερμανικό λαό απέναντι από την αριστερά και δημιούργησαν ένα αίσθημα συλλογικής απογοήτευσης προς αυτήν. Επιπλέον, ήταν μία χώρα χωρίς βαθειά δημοκρατική παράδοση και οι ιδέες του διαφωτισμού την άφησαν ανεπηρέαστη.⁴⁹

Η Ιταλία από την άλλη μπορεί να ήταν σε πλεονεκτικότερη θέση από την Γερμανία έχοντας εξουδετερώσει έναν από τους μεγαλύτερους της αντιπάλους, την μοναρχία των Αψβούργων, δεν αρκούσε όμως για να εκπληρώσει τις προσδοκίες των Ιταλών, δίνοντας την ευκαιρία στο Μουσολίνι να εκμεταλλευτεί αυτή την απογοήτευση.⁵⁰ Η οικονομία της, είχε πληγεί σημαντικά από το πόλεμο, η βιομηχανική παραγωγή είχε μειωθεί, η ανεργία είχε αυξηθεί καθώς και οι τιμές σε βασικά καταναλωτικά αγαθά.

Συνοψίζοντας, η οικονομική ανασφάλεια είναι μεν βασική συνιστώσα επικράτησης του φασισμού αφού επιφέρει και μία κρίση εμπιστοσύνης, τόσο στο κοινωνικό-οικονομικό όσο και στο πολιτικό σύστημα, δεν είναι όμως από μόνη της αρκετή. Χρειάζεται να συμβάλλουν και άλλοι παράγοντες.

Απαιτείται ακόμα η ύπαρξη πολιτικής και θεσμικής κρίσης, έλλειψη ιστορικής και πολιτικής διαπαιδαγώγησης- με την έννοια ότι προκαταλήψεις υπήρχαν ήδη πριν από την εμφάνιση της κρίσης και των άλλων παραγόντων απλά ενισχύθηκαν μετά την εμφάνισή της-, η ίδια η ύπαρξη φασιστικού κινήματος και η υποστήριξη αυτού από την άρχουσα τάξη για την προώθησή του στην εξουσία.⁵¹ Όταν λέμε «υποστήριξη της άρχουσας τάξης» δεν αναφερόμαστε μόνο σε τυχόν οικονομική ενίσχυση από την πλευρά των κεφαλαιούχων αλλά και στην δικαιοσύνη, την αστυνομία που

⁴⁹ ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Θ., *Παλιοί και νέοι φασισμοί*, ό.π., σελ. 58

⁵⁰ KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός- Φασισμός*, ό.π., σελ. 167 ΠΕΪΝ Τζ. Σ., *Μία ιστορία του φασισμού 1914-1945*, ό.π., σελ. 137- 138 και ΣΟΪΕΡ Γ., *Σύντροφος Μουσολίνι- Ρίζες και Δρόμοι του πρωτογενούς φασισμού*, ό.π., σελ. 89 και LIVET G.- MOUSNIER R., *Η Ευρώπη από το 1848 μέχρι σήμερα*, ό.π., σελ. 117

⁵¹ ΠΕΪΝ Τζ. Σ., *Μία ιστορία του φασισμού 1914-1945*, ό.π., σελ 170- 173 και KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός- Φασισμός*, ό.π., σελ. 167 και ΣΤΑΜΑΤΕΛΑΤΟΣ Μ., *Ο Φασισμός και ο ρατσισμός στη σημερινή Ευρώπη – επισημάνσεις, συμπεράσματα, συστάσεις της εκθέσεως του Δημ. Ευρυγένη προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*, ό.π., σελ. 57 και ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα- Δίκαιο, Οικονομική κρίση και Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 123

παρέβλεπαν τις ενέργειες και τα σχέδια των φασιστών, το στρατό που συχνά προμήθευε τους φασίστες με όπλα, τον τύπο που δημιουργούσε ένα κλίμα εύνοιας προς αυτούς ακόμα και την εκκλησία (καθολική και προτεσταντική) που βρήκε ένα σύμμαχο απέναντι στον κοινό εχθρό, την αριστερά. Για τον Γκέρχαρντ Ρίτερ οι λόγοι που συνέβαλαν στην επιτυχία του φασισμού ήταν η εξασθένιση της πίστης στην ελευθερία, η κορύφωση του επεκτατισμού, η εξάπλωση της επιθυμίας για ισχύ και εξουσία, ο πολιτικός ακτιβισμός και η λατρεία της βίας, σε συνδυασμό με τα νέα εργαλεία που προσέφερε πλέον η βιομηχανία και η τεχνολογία μέσα στα πλαίσια ενός μεταπολεμικού κλίματος.⁵²

⁵² GENTILE E., *Φασισμός- Ιστορία και Ερμηνεία*, ό.π., σελ. 60-61

Μέρος Δεύτερο

4. Η επίδραση του φασιστικού φαινομένου στη διαμόρφωση του κράτους

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί πρόκειται να αναδειχθεί η επιρροή του φασισμού σε βασικούς τομείς του κρατικού μηχανισμού. Αρχικά, αναφέρονται στοιχεία που αναδεικνύουν τη σχέση φασισμού με το κεφάλαιο, μιας και είναι γνωστό ότι ανέκαθεν η οικονομία και τα συμφέροντα του μεγάλου κεφαλαίου επηρέαζαν και επηρεάζουν τις κρατικές ενέργειες. Στη συνέχεια, θα γίνει αναφορά στον άλλο ισχυρό πόλο της οικονομίας, την εργατική τάξη, η οποία πληθυσμιακά ανώτερη, δε σταματά να διεκδικεί καλύτερες συνθήκες ζωής και εργασίας, ενάντια πάντα στα συμφέροντα των εργοδοτών. Τέλος, θα παρουσιαστούν και άλλες διοικητικές μεταρρυθμίσεις που συνέβαλαν στο συγκεντρωτισμό των υπηρεσιών στα χέρια των φασιστών.

4.1 Φασισμός και καπιταλισμός

Τα επαναστατικά γεγονότα του πολέμου έκαναν σαφές ότι το κοινωνικό σύστημα ήταν μεταβλητό. Ο πληθωρισμός, η ανεργία και η οικονομική κρίση οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι το καπιταλιστικό σύστημα δεν ανταποκρινόταν πια στις ανάγκες τους. Το φασιστικό κίνημα, δεδομένης της κοινωνικοοικονομικής εξαθλίωσης που επικρατούσε όπως ήδη αναφέραμε, τάχθηκε ενάντια στον καπιταλισμό και τις παραδεδεγμένες μορφές διοίκησης. Στην πραγματικότητα όμως, εναντιώθηκε σε συγκεκριμένα ζητήματα του κοινωνικού συστήματος χωρίς να το χτυπά στα θεμέλιά του αφού υπερασπιζόταν θερμά την ιδέα της ατομικής ιδιοκτησίας και συγκάλυπτε την σχέση μεταξύ καπιταλισμού και οικονομικής κρίσης.

Το κεφάλαιο ήθελε από το φασισμό να εγκαθιδρύσει μια ισχυρή εκτελεστική εξουσία, ικανή να θέσει υπό έλεγχο τις οικονομικές διαδικασίες, ικανή να αποφασίζει ως κυρίαρχη και παράλληλα αδέσμευτη από κάθε είδους κανονισμούς για την επαναφορά της καπιταλιστικής οικονομίας σε ένα ομαλό επίπεδο. Για το λόγο αυτό, οι κεφαλαιούχοι αποφάσισαν να χρηματοδοτήσουν τη δράση των ναζί στις εκλογές

του Μαρτίου 1933.⁵³ Εσφαλμένα, όπως αποδείχτηκε, θεωρούσε ότι η εκτελεστική αυτή δύναμη θα ήταν ελεγχόμενη και θα μπορούσε να απαλλαχτεί από αυτή όταν δεν θα την είχε πια ανάγκη. Η φασιστική εκτελεστική εξουσία δεν λειτούργησε ως απλό όργανο της ανώτερης κοινωνικής και οικονομικής βαθμίδας αλλά κατόρθωσε να ανεξαρτητοποιηθεί από την κυρίαρχη τάξη σε ένα βαθμό και να λειτουργήσει ως σύμμαχος αυτής.

Στην προσπάθειά του ο φασισμός να επαναφέρει την οικονομία στην προηγούμενη ομαλή καπιταλιστική πορεία, κρίθηκε αναγκαίο να λειτουργήσει η συναλλαγή μεταξύ ιδιωτών σύμφωνα με τους γενικούς κανόνες αστικού δικαίου. Τις διαδικασίες αυτές επέβλεπαν διοικητικά όργανα και όργανα δικαιοσύνης, επιτρέποντας έτσι την παρέμβασή τους, όπου αυτή κρίνεται απαραίτητη. Ελήφθησαν ακόμα νομοθετικά μέτρα με σκοπό τη συγκέντρωση των παραγωγικών δυνάμεων και των μεγάλων κεφαλαίων στις μεγάλες επιχειρήσεις, κάμπτοντας έτσι, την ελευθερία της βούλησης και των συναλλαγών καθώς και την αρχή *pacta sunt servanda*.⁵⁴ Η έντονη κρατική παρέμβαση στην οικονομία, αποσκοπούσε στην ενίσχυση της κερδοφορίας των μεγάλων επιχειρήσεων, καθώς και στη διασφάλιση των μακροπρόθεσμων, στρατηγικών συμφερόντων της κυρίαρχης τάξης.

Ο στόχος αυτός επιδιώχθηκε μέσω της πολιτικής των εξοπλισμών' επενδύθηκαν δηλαδή μεγάλα κεφάλαια στην βιομηχανία όπλων αφού τα κέρδη από αυτή την επένδυση προβλέπονταν πιο μεγάλα και μακροπρόθεσμα δεδομένου ότι η αγορά δεν ήταν κορεσμένη. Επιδίωκαν ακόμα την διασφάλιση των συμφερόντων τους στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, δηλαδή μία ιμπεριαλιστική πολιτική. Όλοι αυτοί οι στόχοι θα ήταν ανέφικτο να επιτευχθούν μέσα σε ένα δημοκρατικό πλαίσιο όπου ίσχυε γενικευμένο δικαίωμα ψήφου, εργατικά συνδικάτα και δημοκρατικές οργανώσεις. Προχώρησε λοιπόν στην διάλυση των δημοκρατικών δεσμών αποκτώντας και πάλι θέση κυριαρχίας στις επιχειρήσεις τους και εκμεταλλευόμενη και πάλι τους μισθωτούς.⁵⁵ Ανέκαθεν άλλωστε ο τρόπος και η μορφή παραγωγής

⁵³ ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *Η εξωτερική πολιτική της 4^{ης} Αυγούστου- Και ο πόλεμος 1940-41*, ό.π., σελ. 17 και ΡΙΣΑΡ Λ., *Ναζισμός και κουλτούρα*, μτφ. Λ. Αβαγιάννη, χτ, Αστάρτη, 1999. σελ. 21

⁵⁴ ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα- Δίκαιο, Οικονομική κρίση και Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 128 και ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ Δ., *Δημοκρατία και Παγκοσμιοποίηση*, ό.π., σελ. 46, 127

⁵⁵ ΚΥΗΝΛ R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός-Φασισμός*, ό.π., σελ. 200-202, 204-210, 230, 236

επιδρούσαν στο δίκαιο αφού οι νομικές ρυθμίσεις μπορούν να κινούνται μόνο στα όρια που χαράσσει η οικονομία.⁵⁶

Υπάρχει ωστόσο και η αντίθετη άποψη. Ο Άλαν Μίλγουορντ, συγκριτικός μελετητής, κρίνει ότι «η καινούργια [φασιστική] κυβέρνηση δεν [...] “διατήρησε το καπιταλιστικό σύστημα”». Άλλαξαν τους όρους του παιχνιδιού, και το αποτέλεσμα ήταν η ανάδυση ενός καινούργιου συστήματος.⁵⁷ Διαφορετική είναι επίσης και η θέση του Βασίλη Ραφαηλίδη, ο οποίος θεωρεί ότι «τα συμφέροντα των πλουσίων εξυπηρετούνται καλύτερα από μία αστική κοινοβουλευτική δημοκρατία και η ‘σταθερή πελατεία’ του φασισμού θα είναι πάντα οι κατώτερες κοινωνικές και οικονομικές τάξεις και πάνω από όλα, οι φοβισμένοι».⁵⁸

Συνοψίζοντας λοιπόν έχουμε μία συμμαχία ανάμεσα σε ηγετικά στελέχη του φασιστικού κόμματος, που αναλαμβάνουν τη διεύθυνση του εκτελεστικού μηχανισμού και τις ηγετικές ομάδες των παλιών ανωτέρων τάξεων της οικονομίας, του στρατού και του κρατικού μηχανισμού, οι οποίες αναγνωρίζουν την απαίτηση του φασισμού για την πολιτική ηγεμονία και εξαγοράζουν έτσι τη διασφάλιση της οικονομικής και κοινωνικής τους θέσης. Η φασιστική κυβέρνηση περιορίζει από τη μία το εξουσιαστικό πεδίο των παλιών ηγετικών στρωμάτων, με το να τοποθετεί δικά της κομματικά όργανα με εκτελεστικές αρμοδιότητες, δίπλα στον υπάρχοντα εκτελεστικό μηχανισμό, και με το να επεμβαίνει επίσης στον οικονομικό τομέα.⁵⁹ Η κυβέρνηση αυτή διατηρεί κάθε φορά τον τελευταίο λόγο σε όλες τις συγκεκριμένες αποφάσεις σχετικά με το τι εξυπηρετεί κάθε φορά το σύστημα και υποτάσσει κάθε φορά τα ατομικά οικονομικά συμφέροντα στις ανάγκες αυτές.

4.2 Φασισμός και εργατική τάξη

⁵⁶ ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Δίκαιο- Κοινωνία- Τάξεις*, ό.π., σελ. 36-37, 61 και KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός-Φασισμός*, ό.π., σελ. 238 και GENTILE E., *Φασισμός, Ιστορία και Ερμηνεία*, ό.π., σελ. 33

⁵⁷ ΠΕΪΝ Τζ. Σ., *Μία ιστορία του φασισμού 1914-1945*, ό.π., σελ. 254, 274

⁵⁸ ΡΑΦΑΗΛΙΔΗΣ Β., *Θερμοί και ψυχροί πόλεμοι- Δημοκρατίες και φασίστες εναντίον κομμουνιστών – Δημοκράτες και κομμουνιστές εναντίον φασιστών*, ό.π., σελ. 237

⁵⁹ KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός-Φασισμός*, ό.π., σελ. 238

Για ορισμένους, ο φασισμός δεν είναι μόνο μία επίθεση ενάντια στη μειονότητα αλλά πολύ περισσότερο μία επίθεση ενάντια στην εργατική τάξη. Οι καπιταλιστές, αντιμέτωποι με την οικονομική κρίση, την κοινωνική πόλωση και τις μαζικές εκρήξεις του εργατικού κινήματος, οι οποίες ήταν σε έξαρση την δεκαετία του 1930, επέλεξαν να σπρώξουν τους φασίστες στην εξουσία για να σωθούν οι ίδιοι.

Ο Λέον Τρότσκι έγραφε για τον Χίτλερ «ο ιστορικός ρόλος του φασισμού είναι να συντρίψει την εργατική τάξη, να διαλύσει τις οργανώσεις της και να ξεριζώσει τις πολιτικές ελευθερίες, όταν οι καπιταλιστές νοιώθουν ανίσχυροι να κυβερνούν και να επιβάλλουν την κυριαρχία τους με τη βοήθεια του μηχανισμού της δημοκρατίας». Το ίδιο έλεγε και ο Αντόνιο Γκράμσι το 1926 για τον Μουσολίνι «ο φασισμός, ως κίνημα ένοπλης αντίδρασης που θέτει στον εαυτό του καθήκον να θρυμματίσει και να αποδιοργανώσει την εργατική τάξη με σκοπό να την ακινητοποιήσει, ταιριάζει στα πλαίσια της ιταλικής άρχουσας τάξης. Καθώς και στον πόλεμο του καπιταλισμού εναντίον της εργατικής τάξης. Ως εκ τούτου, ευνοήθηκε στη γέννησή του, την οργάνωσή του και την ανάπτυξή του από όλες ανεξαιρέτως τις κυβερνώσες ομάδες».⁶⁰

Η κατάργηση του ελεύθερου συνδικαλισμού στη Γερμανία

Στο πεδίο του εργατικού δικαίου, η παρέμβαση του φασισμού είναι καταλυτική. Οι σχετικές κατακτήσεις των εργαζομένων καταργούνται και συχνά αξιοποιούνται μορφές εκμετάλλευσης που αντλούν στοιχεία από τη δουλοπαροικία και τη δουλεία.

Οι απαρχές του γερμανικού εργατικού κινήματος ανάγονται στο τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα, ως αποτέλεσμα της ταχύτατης, κατά το διάστημα εκείνο, εκβιομηχάνισης της χώρας.⁶¹ Η ανοδική πορεία του γερμανικού εργατικού κινήματος τερματίστηκε με την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης όπου το κεφάλαιο επιτέθηκε ευθέως στις κατακτήσεις της εργατικής τάξης.

Τον Μάιο του 1933 ιδρύθηκε το Γερμανικό Μέτωπο Εργασίας (στο εξής DAF), θυγατρική οργάνωση του NSDAP, με σκοπό τον περιορισμό του ελεύθερου εργατικού συνδικαλισμού. Δύο μέρες μετά, τα περιουσιακά στοιχεία των

⁶⁰ ΠΙΤΤΑΣ Κ., *Η φασιστική απειλή και η πάλη για να την τσακίσουμε*, ό.π., σελ. 10- 12, 22

⁶¹ ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *4^η Αυγούστου*, ό.π., σελ. 280

ανεξάρτητων εργατικών ενώσεων κατασχέθηκαν, με πρόσχημα φορολογικές ατασθαλίες, και μεταβιβάστηκαν στην περιουσία του Μετώπου Εργασίας. Στη συνέχεια, προβλέφθηκε βάση καταστατικού της οργάνωσης, η κατάργηση του ελεύθερου συνδικαλισμού και η υποχρεωτική ενσωμάτωση σε αυτό όλων των εργαζομένων και εργοδοτών της χώρας.

Την ίδια περίοδο ιδρύθηκε και το κρατικό Επιμελητήριο Εργασίας το οποίο λειτούργησε ως διάυλος επιβολής των απαιτήσεων της κυβέρνησης στην εργατική τάξη και όχι ως μέσο προώθησης των αιτημάτων του εργατικού δυναμικού στην κυβέρνηση, όπως ανήγγειλε η τελευταία.

Στις αρχές του 1934 θεσπίστηκε ο νόμος «για τη ρύθμιση της αγοράς εργασίας». Η ρύθμιση αυτή αποτέλεσε την τομή για τη μεταβολή των εργασιακών σχέσεων. Η εργασία δεν αποτελούσε πια δικαίωμα αλλά «κοινωνικό καθήκον». Καταργήθηκαν ακόμα τα αιρετά συμβούλια των εργαζομένων, τα οποία αντικαταστάθηκαν από το θεσμό του συμβουλίου αμοιβαίας εμπιστοσύνης, με συμμετοχή σε αυτό του εκάστοτε εργοδότη και «εκπροσώπων» των εργαζομένων, διορισμένων από την εργοδοσία κατόπιν ειδικής γνωμοδότησης του DAF. Η πράξη αυτή ουσιαστικά ισοδυναμούσε με κατάργηση της ελεύθερης διαπραγμάτευσης της αμοιβής καθώς ο νόμος παραχώρησε στους επιτρόπους Εργασίας το δικαίωμα του μονομερούς καθορισμού της. Οι αρμοδιότητες των επιτρόπων Εργασίας διευρύνθηκαν περαιτέρω, για να συμπεριλάβουν τη σύνταξη και τον έλεγχο των κανονισμών εργασίας, την έγκριση των μαζικών απολύσεων, ενώ σε περίπτωση εργατικών διαφορών αναλάμβαναν αυτοδίκαια τη θέση της κατηγορούσας αρχής στα αρμόδια δικαστήρια.⁶²

Ο συνδικαλισμός υπό την εποπτεία του Μουσολίνι

Στον τομέα του εργατικού συνδικαλισμού, η επέμβαση του ιταλικού φασισμού είναι καθοριστική. Ο Μουσολίνι δεν διέλυσε τα συνδικάτα αλλά αντίθετα, τα χρησιμοποίησε. Με διάταγμά του στις 3 Απριλίου 1926, τα συνδικάτα ορίστηκαν ως η μόνη νόμιμη οργάνωση πέραν του φασιστικού κόμματος. Η δράση τους τέθηκε υπό αυστηρή παρακολούθηση της κρατικής Ασφάλειας. Επιπλέον, υποχρεώθηκαν να συνάπτουν συλλογικές συμβάσεις με τους συνδέσμους των επιχειρηματιών οι οποίες

⁶² ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *4^η Αυγούστου*, ό.π., σελ. 282- 284

συζητούνταν ανοιχτά με τους εκπροσώπους των εργοδοτών. Οι συμβάσεις αυτές θα υποβάλλονταν ακόμα σε έλεγχο από ένα «Υπουργείο των Τάξεων». Οι «Τάξεις» αυτές, συγκροτούνταν από εκπροσώπους του φασιστικού κόμματος, μέλη της δημόσιας διοίκησης και άλλους παράγοντες που συνέβαλαν στη διαδικασία της παραγωγής, αφού σκοπός των τάξεων ήταν η διεύθυνση της παραγωγής. Στόχος του Μουσολίνι ήταν να δείξει ότι η λειτουργία των εργοστασίων δεν υπόκειται μόνο στον έλεγχο και τις αποφάσεις του κατόχων τους αλλά αποτελούσε και δημόσια υπόθεση, ενώ την ίδια στιγμή καθιστούσε τους επιχειρηματίες ότι δεν θα έχαναν την κυριαρχία τους.⁶³

Το 1927 ο Μουσολίνι ψήφισε τη Χάρτα Εργασίας σύμφωνα με την οποία, οι επιμέρους παραγωγικοί τομείς της χώρας υπήχθησαν σε έναν αριθμό «συντεχνιών», με μικτή συμμετοχή εργαζομένων και εργοδοτών. Οι δύο πλευρές ήταν αρμόδιες, εφεξής για τη συνομολόγηση των συλλογικών «συμβολαίων εργασίας», κατόπιν σχετικών διαπραγματεύσεων υπό την αιγίδα του κράτους. Η Χάρτα Εργασίας εξασθένησε σημαντικά τη θέση των εργαζομένων αφού το δικαίωμα στην απεργία καταργήθηκε, αλλά περιόρισε και την αυτονομία των εργοδοτών αφού όλες οι ενέργειες υπάγονταν πλέον στον έλεγχο του κράτους.⁶⁴

Ο Μεταξάς εφάρμοσε τακτική τρομοκρατίας για την επιβολή του στους συνδικαλιστές

Ο Μεταξάς έλαβε μέτρα για την κατάπνιξη κάθε μορφής διεκδικητικού αγώνα της εργατικής τάξης. Στις αρχές Μαΐου έδωσε εντολή για τη δολοφονία άοπλων εργατών στην Θεσσαλονίκη, σύντομα όμως η εντολή αυτή επεκτάθηκε και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας. Η βία εντάθηκε κατά το πρώτο τρίμηνο του καθεστώτος του καθώς οι συλλήψεις ανήλθαν σε χιλιάδες. Οι συλληφθέντες, αφού βασανίστηκαν, είτε αφέθηκαν ελεύθεροι είτε εκτοπίστηκαν σε διάφορα ξερονήσια είτε καταδικάστηκαν σε βαριές ποινές.⁶⁵

ΣΟΪΕΡ Γ., *Σύντροφος Μουσολίνι- Ρίζες και Δρόμοι του πρωτογενούς φασισμού*, ό.π., σελ. 128 και

LIVET G.- MOUSNIER R., *Η Ευρώπη από το 1848 μέχρι σήμερα*, ό.π., σελ. 119

⁶⁴ ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *4^η Αυγούστου*, ό.π., σελ. 283

⁶⁵ ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *4^η Αυγούστου*, ό.π., σελ. 35, 58- 59

Τα συνδικάτα μετατράπηκαν σε κρατικές οργανώσεις εντός των οποίων κυριαρχούσε η τρομοκρατία. Η εγγραφή σε αυτά έγινε υποχρεωτική, το δικαίωμα της απεργίας καταργήθηκε και οι παραβάτες τιμωρούνταν με ποινή φυλάκισης.

4.3 Λοιπές διοικητικές μεταρρυθμίσεις

Τα φασιστικά καθεστάτα, επιδιώκουν την ολοκληρωτική τους επιβολή σε όλους τους καίριους τομείς λειτουργίας του κράτους.

4.3.1 Στρατός

Ο στρατός ήταν ένας από τους βασικούς τομείς που οι φασίστες θέλησαν να επιβληθούν λόγω της προστασίας και της ασφάλειας που μπορούσε να εξασφαλίσει σε αυτούς.

Ο Χίτλερ και τα Τάγματα Εφόδου

Η συνεργασία του στρατού με το καθεστώς του Χίτλερ συνέβαλε δραστικά στην επεκτατική πολιτική του Φύρερ (αρχηγού) αλλά και στη προστασία του.

Ο Χίτλερ, πριν ακόμα αναλάβει την εξουσία, προχώρησε στην ίδρυση Σωμάτων Αμύνης (S.S ή Ές- Ές). Ίδρυσε τα Τάγματα Εφόδου (S.A ή Ές- Α), αποτελούμενα από ένοπλους οπαδούς του ναζιστικού κόμματος, τους Φαιοχιτώνες.⁶⁶ Καρπός των Φαιοχιτώνων ήταν οι Μελανοχιτώνες, οι οποίοι συγκροτήθηκαν από 300 Φαιοχιτώνων με σκοπό να απαρτίσουν μία επίλεκτη ομάδα, την προσωπική φρουρά του Χίτλερ. Οι «επίλεκτοι» έπρεπε να διακατέχονται από αισθήματα ρατσισμού, φυλετισμού, μίσους και μεγαλοϊδεατισμού για να μπορέσουν να εισαχθούν στο σώμα.

⁶⁶ Ονομάστηκαν «Φαιοχιτώνες» λόγω του γκριζού χρώματος της στολής τους. Αντίστοιχα και η ονομασία των «Μελανοχιτώνων» αποδίδεται στο μελανό χρώμα της στολής τους. Αργότερα όλοι οι Φαιοχιτώνες, ζητούσαν να ενταχθούν στο σώμα των Μελανοχιτώνων, με αποτέλεσμα να υπερισχύσει το σώμα αυτό. Βλ. σχετικά: ΡΑΦΑΗΛΙΔΗΣ Β., *Θερμοί και ψυχροί πόλεμοι- Δημοκρατίες και φασίστες εναντίον κομμουνιστών – Δημοκράτες και κομμουνιστές εναντίον φασιστών*, ό.π., σελ. 287

Αμέσως μετά την εισαγωγή τους σε αυτό εκπαιδεύονταν «να αγαπούν τον Φύρερ μέχρι θανάτου και να μισούν τους Εβραίους, τους Σλάβους, τους Τσιγγάνους, τους ομοφυλόφιλους και τους κομμουνιστές, ομοίως μέχρι θανάτου».⁶⁷

Όσο ο φασισμός εδραιωνόταν, τα σώματα αυτά αποκτούσαν ολοένα και πιο μεγάλη δύναμη, τόσο μέσα στο στρατό όσο και έξω από αυτόν. Με την ανάληψη της εξουσίας από τον Χίτλερ το 1933, ο αριθμός των Μελανοχιτώνων από 300 εκτοξεύτηκε στους 50.000, ενώ με την κήρυξη του πολέμου έφτασε τις 250.000.

Τα Τάγματα Εφόδου είχαν δύο κλάδους, τα Γενικά και τα Ένοπλα Ες-Α. Τα Γενικά Ες- Α θα τα εξετάσουμε στη συνέχεια λόγω του ότι υπάγονται στα μέτρα διαμόρφωσης του αστυνομικού σώματος.

Τα Ένοπλα Ές- Α, χωρίζονταν σε τρεις υποκλάδους. Ο πρώτος αποτελούσε την προσωπική φρουρά του Φύρερ. Ο δεύτερος περιλάμβανε Τάγματα Θανάτου, αρμοδιότητες των οποίων ήταν η φύλαξη των στρατοπέδων συγκέντρωσης και η ανάφλεξη των φούρνων στα κρεματόρια, γεγονός που δικαιολογεί και την ονομασία τους. Ο τρίτος κλάδος περιλάμβανε τα Τάγματα Εκκαθαρίσεων. Σε αυτό ανήκαν οι στρατιώτες που έκαναν όλες τις «βρώμικες» δουλειές, λεηλατούσαν δηλαδή τις περιουσίες των κατακτημένων ενώ συχνά έφταναν και στη δολοφονία των τελευταίων.

Η σχέση της Χρυσής Αυγής με το στρατό

Η αποδοχή φασιστικών φρονημάτων αποδεικνύεται και μέσα από τα σώματα ασφαλείας της σημερινής Ελλάδας. Μέλη του στρατού μετέχουν ενεργά στην οργάνωση της Χρυσής Αυγής (στο εξής Χ.Α), ενώ τα κρούσματα επιδεικτικής αναφοράς στη χούντα πολλαπλασιάζονται και η δημόσια εκφώνηση ακραίων ρατσιστικών συνθημάτων από αγήματα σε παρελάσεις πληθαίνουν.⁶⁸

⁶⁷ ΛΑΝΑΡΑΣ Κ., *Εθνικοσοσιαλισμός- Κίνημα- Κόμμα- Κράτος*, ό.π., σελ. 189, 195

⁶⁸ «Τους λένε Αλβανούς, τους λένε Σκοπιανούς, τα ρούχα μου θα ράψω με δέρματα απ' αυτούς» ήταν ένα από τα συνθήματα που εκφωνούσαν ακόμα και ανώτατα στελέχη των ενόπλων δυνάμεων. Βλ. σχετικά: ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗΣ Μ. - ΚΟΥΚΟΥΤΣΑΚΗ Α., *Χρυσή Αυγή και στρατηγικές διαχείρισης της κρίσης*, ό.π., σελ. 9

4.3.2 Αστυνομία

Είναι κατανοητό πως δεν θα μπορούσε να λείπει από τους βασικούς πυλώνες φασιστικής δράσης η ανάπτυξη στενών σχέσεων συνεργασίας με την αστυνομία.

Μία πολιτική αστυνομία στην υπηρεσία του Χίτλερ

Ας επανέλθουμε λοιπόν στον πρώτο κλάδο των Ές-Α, τα Γενικά Ές-Α. Σε αυτά είχαν ανατεθεί αστυνομικά καθήκοντα. Είχαν υπό την εποπτεία τους την Κεντρική Υπηρεσία Κρατικής Ασφάλειας που χωριζόταν στην Αστυνομία Δημόσιας Τάξεως και στην Αστυνομία Ασφαλείας. Η τελευταία διαχωριζόταν στην Αστυνομία Διώξεως Εγκλήματος και την Μυστική Αστυνομία του Κράτους, τη γνωστή σε όλους μας Γκεστάπο.

Η ιδέα για την ίδρυση «μιας υπεραστυνομίας ειδικευμένης στη δίωξη του πολιτικού εγκλήματος»,⁶⁹ στην έννοια του οποίου εμπίπτουν όχι μόνο πολιτικές ενέργειες αλλά και ιδέες που στρέφονται κατά του ναζιστικού καθεστώτος, ανήκε σε δύο συνεργάτες του Χίτλερ, τον Γκαίρινγκ, που το 1933 διορίστηκε πρωθυπουργός του κρατιδίου της Πρωσίας, και του αρχηγού των Ές-Ές, Χίμλερ. Η ιδέα της πολιτικής αστυνομίας που θα ενσωμάτωνε όλες τις άλλες μορφές αστυνόμευσης, υλοποιήθηκε τελικά, μετά από μακρά επεξεργασία, το 1936. Ο ρόλος της Γκεστάπο αποδείχτηκε καιρίος γιατί κατόρθωσε, έστω και μέσω τρομοκρατικών τακτικών, να διατηρήσει σε συνοχή την εξαθλιωμένη μάζα, χωρίς την οποία το μέλλον του Γ' Ράιχ θα ήταν αμφίβολο.

Αξίζει να αναφέρουμε πως στη χώρα μας, επί γερμανικής κατοχής, τα σώματα ασφαλείας, η αστυνομία πόλεων και η χωροφυλακή τέθηκαν στην υπηρεσία του κατοχικού καθεστώτος. Προκειμένου να διασφαλιστεί η τυφλή υπακοή σε αυτούς, η κατοχική διοίκηση προχώρησε και στις απαιτούμενες εκκαθαρίσεις των σωμάτων αυτών, απομακρύνοντας αντιστασιακούς υπαλλήλους και προσλαμβάνοντας έμπιστο προσωπικό.

⁶⁹ Σύνθημα της Γκεστάπο ήταν «Συντρίψτε όλους εκείνους που είναι αποχωρισμένοι από την κοινότητα του γερμανικού λαού, εξαιτίας είτε του σωματικού, είτε του ηθικού εκφυλισμού τους». Βλ. σχετικά: ΡΑΦΑΗΛΙΔΗΣ Β., *Θερμοί και ψυχροί πόλεμοι- Δημοκρατίες και φασίστες εναντίον κομμουνιστών – Δημοκράτες και κομμουνιστές εναντίον φασιστών*, ό.π., σελ. 289-290

Μυστική αστυνομία και για τον Μουσολίνι

Και ο Μουσολίνι χρειάστηκε τη συμβολή ενός υποταγμένου αστυνομικού σώματος για την διασφάλιση της κυριαρχίας του. Για το λόγο αυτό, το 1926 ίδρυσε τη φασιστική μυστική αστυνομία «Οργάνωση Παρακολούθησης και Δίωξης Αντιφασιστών» (OVRA) με τη βοήθεια της οποίας επιτάχθηκαν όλα τα υπάρχοντα των αντιφασιστικών κομματικών γραφείων και των γραφείων των τοπικών συνδικαλιστικών σωματείων.⁷⁰

Χρυσή Αυγή και αστυνομικά σώματα

Η συνεργασία της αστυνομίας και των φασιστικών μορφωμάτων αποδεικνύεται και από το παράδειγμα της Χ.Α. Η στενή σχέση της Χ. Α. με τις ειδικές δυνάμεις της ΕΛ. ΑΣ, συνεργασία που κρατά από το 1990, είναι πλέον αποδεδειγμένη, ενώ επίσημα εσωτερικά έγγραφα της υπηρεσίας φαίνεται να γνωστοποιούνται στα μέλη της οργάνωσης. Το γεγονός αυτό δυσχεραίνει το έργο των αρχών για τον εντοπισμό των δραστών- μελών της οργάνωσης που είναι υπεύθυνοι για παραβατικές ενέργειες.⁷¹

4.3.3 Παιδεία

Η παιδεία έπαψε πια να είναι μεμονωμένος οργανισμός και έγινε υποχείριο της ανώτατης εξουσίας και των επιδιώξεων αυτής σε όλα τα φασιστικά καθεστάτα.

Η αντίληψη του Χίτλερ για την παιδεία και το μεταρρυθμιστικό του έργο

Ο Χίτλερ διαμόρφωσε την παιδεία σύμφωνα με τις δικές του αντιλήψεις και προτεραιότητες. Έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα στη διάπλαση υγιών σωμάτων,

⁷⁰ ΣΟΪΕΡ Γ., *Σύντροφος Μουσολίνι- Ρίζες και Δρόμοι του πρωτογενούς φασισμού*, ό.π., σελ. 128

⁷¹ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗΣ Μ. - ΚΟΥΚΟΥΤΣΑΚΗ Α., *Χρυσή Αυγή και στρατηγικές διαχείρισης της κρίσης*, ό.π., σελ. 9

υποβαθμίζοντας την πνευματική εκπαίδευση. Θέλοντας να ενισχύσει τη φυσική ενδυνάμωσή της νεολαίας, διέτεινε ότι η εκπαίδευση τους δεν έπρεπε να περιορίζεται στα όρια του σχολείου αλλά να εμπλουτίζεται και με εξωσχολική εκπαίδευση. Αμέσως μετά τη λήξη της μαθητικής περιόδου, τη διαπαιδαγώγηση τους αναλάμβανε ο στρατός. Με την ολοκλήρωση της στρατιωτικής τους θητείας λάμβαναν ένα δίπλωμα το οποίο τους επέτρεπε να αναλάβουν δημόσια αξιώματα και ένα πιστοποιητικό φυλετικής υγιεινής το οποίο επιβεβαίωνε ότι είναι κατάλληλοι για τη δημιουργία οικογένειας.

Το γνωστικό εύρος της παιδείας ήταν πολύ περιορισμένο και στόχευε στην επαγγελματική εξειδίκευση των μαθητών. Εξάιρεση σε αυτό αποτελούσε η λεπτομερής μελέτη της ιστορίας και ιδιαίτερα της γερμανικής ιστορίας. Για τη δημιουργία «σωστών» βάσεων μάλιστα, τα διδακτικά βιβλία, τόσο της γερμανικής όσο και της παγκόσμιας ιστορίας, είχαν αναθεωρηθεί πλήρως, σύμφωνα με τα «πραγματικά» γεγονότα.

Και στον τομέα της παιδείας εμφανίζεται η πάγια τακτική κάθε φασιστικής κυβέρνησης που δεν είναι άλλη από την απομάκρυνση των εκπαιδευτικών εκείνων που ήταν πολιτικά και φυλετικά ανεπιθύμητοι. Διακόπηκε ακόμα η λειτουργία των ιδιωτικών σχολείων που δεν διατηρούσαν δεσμούς με τα θρησκευτικά δόγματα.

Στην πορεία ωστόσο άλλαξε η πολιτική του NSDAP στον τομέα αυτό. Το 1936 ιδρύθηκε το Κοινοτικό σχολείο, στο πρότυπο του οποίου η λειτουργία των σχολείων ανεξαρτητοποιήθηκε πλέον από τα θρησκευτικά δόγματα των διδασκομένων. Γενικότερα, περιορίστηκε πια η θρησκευτική διδασκαλία και προάχθηκε ακόμα περισσότερο η γνώση της γερμανικής ιστορίας και της γλώσσας. Βέβαια η προοδευτική μεταστροφή της παιδείας στο πεδίο της θρησκευτικής παιδείας δεν θα πρέπει να μας ξεγελάσει γιατί η προσφερόμενη γνώση στους υπόλοιπους κλάδους παρέμεινε προσηλωμένη σε προπαγανδιστικές ιδέες.⁷²

Η παιδεία υπό την εποπτεία του Μεταξά

Το καθεστώς της δικτατορίας προσπάθησε να περιορίσει το δικαίωμα στην εκπαίδευση σε προνόμιο των λίγων προκειμένου να αποκλείσει τα παιδιά των

⁷² ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *4^η Αυγούστου*, ό.π., σελ. 320

εργατών από τη μεσαία και ανώτατη εκπαίδευση. Ο Ι. Μεταξάς επέβαλε υψηλά δίδακτρα στα πανεπιστημιακά ιδρύματα και μείωσε τον αριθμό των εισακτέων. Δεν περιορίστηκε όμως μόνο σε αυτά τα μέτρα. Επιδιώκοντας για το λαό, το χαμηλότερο δυνατόν μορφωτικό επίπεδο, μετέτρεψε το εξατάξιο δημοτικό σχολείο σε τετραθέσιο και το γυμνάσιο σε οκταθέσιο. Με τον τρόπο αυτό, τα παιδιά των εργατών, που για βιοποριστικούς λόγους θα περιορίζονταν μόνο στη βασική εκπαίδευση, θα είχαν ακόμα πιο περιορισμένες γνώσεις. Τα παρεμβατικά μέτρα δεν σταματησαν ούτε εδώ. Αντικατέστησε τα παλιά βιβλία με νέα, θρησκευτικού και οπισθοδρομικού περιεχομένου που εξυμνούσαν το καθεστώς.⁷³

Ακόμα και μέσα στον ακαδημαϊκό χώρο η επέμβαση ήταν έντονη. Κατάργησε την αυτονομία των Ανώτατων Ιδρυμάτων, προσάρμοσε το πρόγραμμα σπουδών, σύμφωνα με τις δικές του επιδιώξεις, δημιούργησε νέες έδρες και μείωσε το όριο ηλικίας των καθηγητών από το 70^ο στο 65^ο έτος ηλικίας προκειμένου να απομακρυνθούν από τα ιδρύματα συγκεκριμένοι καθηγητές και να ανατεθούν οι έδρες σε ευνοούμενους του καθεστώτος.

4.3.4 Σχέσεις Κράτους- Εκκλησίας

Διαχρονικά οι σχέσεις κράτους- εκκλησίας απασχολούν τους κυβερνώντες λόγω της μεγάλης επιρροής που ασκεί η εκκλησία στο ποίμνιό της αλλά και των συχνά αντικρουόμενων συμφερόντων που επιδιώκουν.

Η διπλωματική στ'αση του Χίτλερ απέναντι στην Εκκλησία

Ο Χίτλερ απέφευγε επιμελώς να δείξει τη θρησκευτική του προσήλωση σε κάποιο από τα χριστιανικά δόγματα τηρώντας μία στάση θρησκευτικής ουδετερότητας. Απέφευγε να δεσμευτεί με οποιοδήποτε από τα θρησκευτικά δόγματα και τασσόταν υπέρ του «θετικού χριστιανισμού» αν και δεν παρέλειπε να καταφεύγει σε

⁷³ ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., 4^η Αυγούστου, ό.π., σελ. 143-150

θρησκευτικά ρητορικά σχήματα κατά τη διάρκεια των ομιλιών του για να τονίσει τον ευσεβή του χαρακτήρα.⁷⁴

Αξιοσημείωτο πάντως είναι πως, η άνοδος του NSDAP συνέπεσε με τη μεταστροφή της εικόνας του κόμματος αναφορικά με τα θρησκευτικά του πιστεύω. Συγκεκριμένα, μετά το 1929-30, το κόμμα έδειχνε να διεισδύει στις προτεσταντικές κοινότητες γεγονός που συνέβαλε στην αναγνώριση του κόμματος ως «κόμμα πανεθνικού βεληνεκούς» αφήνοντας πίσω του την εικόνα ενός «κόμματος των ρωμαιοκαθολικών». Μετά το 1930- 31 παρουσιάζεται αύξηση της αποδοχής του NSDAP και από τη ρωμαιοκαθολική εκκλησία αφού το κόμμα είχε πλέον απαλλαχτεί από τα επικίνδυνα για την εκκλησία «σοσιαλδημοκρατικά» του στοιχεία.

Μία διπλωματική προσέγγιση της Εκκλησίας και από τον Μουσολίνι

Ο Μουσολίνι, προκειμένου να εξασφαλίσει ένα σύμμαχο με τεράστια επιρροή και ταυτόχρονα να εξουδετερώσει ένα μεγάλο αντίπαλο, επέλεξε να δώσει λύση σε ζητήματα που αποτελούσαν για μεγάλο διάστημα, τροχοπέδη στη σχέση των δύο αυτών πυλώνων.

Συγκεκριμένα, προχώρησε στην αναγνώριση της Αγίας Έδρας σε ανεξάρτητο κράτος (Βατικανό), δίνοντας λύση σε ένα πρόβλημα δεκαετιών. Επιπλέον, ανακήρυξε το ρωμαιοκαθολικισμό σε επίσημη θρησκεία της Ιταλίας, παρέχοντας μάλιστα, πρόσθετες εγγυήσεις σχετικά με την εκκλησιαστική περιουσία και την απρόσκοπτη δράση των ποικίλων εκκλησιαστικών οργανώσεων και ιδρυμάτων.⁷⁵

Η στάση της Εκκλησίας στη δράση της Χρυσής Αυγής

Αν και η Χ.Α φαίνεται να έχει διεισδύσει στους περισσότερους από τους μηχανισμούς λειτουργίας του κράτους, η εκκλησία είναι ίσως ο μόνος πυλώνας που δείχνει να αντιστέκεται στη δράση της. Δεν παύει όμως να υπάρχουν και

⁷⁴ ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *4^η Αυγούστου*, ό.π., σελ. 304-305

⁷⁵ ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *4^η Αυγούστου*, ό.π., σελ. 307 και LIVET G.- MOUSNIER R., *Η Ευρώπη από το 1848 μέχρι σήμερα*, ό.π., σελ. 120

Μητροπολίτες για τους οποίους αναβίωσε ο «κομμουνιστικός κίνδυνος» και θεωρούν καθήκον τους να τον αντιμετωπίσουν, ακόμα και αν αυτό επιτάσσει συνεργασία με την οργάνωση της Χ.Α.⁷⁶

4.3.5 Εξωτερική πολιτική

Δεδομένης της σημασίας που είχε η μπερλιαστική πολιτική για την πλειονότητα των φασιστικών καθεστώτων, δεν θα μπορούσε να μην υπάρξει μέριμνα για τον έλεγχο της εξωτερικής πολιτικής.

Η επέμβαση του Χίτλερ στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής

Η εξωτερική πολιτική του Χίτλερ αποσκοπούσε στη φυλετική αναδιαμόρφωση ξεπερνώντας τις κοινές μπερλιαστικές φιλοδοξίες μιας επεκτατικής πολιτικής.

Στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, η φασιστική εκτελεστική εξουσία αποφάσιζε για τον ρυθμό των εξοπλισμών, το βαθμό των διακινδυνεύσεων, το χρόνο και τον τρόπο υλοποίησης της επεκτατικής πολιτικής, την στοχοποίηση του εχθρού αλλά και τη σύναψη συμμαχιών.⁷⁷ Εντούτοις οι ηγετικές θέσεις στο διοικητικό μηχανισμό παρέμειναν κατειλημμένες από εκπροσώπους της παλιάς ανώτερης τάξης. Η πολιτική εξουσία συνεπώς δεν είχε παραδοθεί ολοκληρωτικά στα χέρια των φασιστών γεγονός που δεν τους ήταν καθόλου ευχάριστο.

Για το λόγο αυτό κατέφυγε στη δημιουργία ενός νέου και απόλυτα ελεγχόμενου εκτελεστικού μηχανισμού ο οποίος θα λειτουργούσε παράλληλα με τον παλαιωμένο. Ο νέος αυτός ελεγκτικός μηχανισμός επανδρώθηκε από στελέχη του κόμματος αλλά και από ειδικές οργανώσεις που δημιουργήθηκαν για το σκοπό αυτό και λίγο αργότερα (από το 1934 και μετά) εξελίχθηκαν σε ισχυρές οργανώσεις.⁷⁸

⁷⁶ EMMANOYHΛIΔHΣ M. - KOYKOYTPAKH A., *Χρυσή Αυγή και στρατηγικές διαχείρισης της κρίσης*, ό.π., σελ

⁷⁷ KΑΛΤΣΩNHΣ Δ., *Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα- Δίκαιο, Οικονομική κρίση και Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 127

⁷⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι οργανώσεις των SS και SD (ειδική υπηρεσία ασφαλείας), οι οποίες ήταν μερικώς ή καθόλου ενσωματωμένες στον κρατικό μηχανισμό με λειτουργία παρόμοια με

4.3.6 Δικαστική λειτουργία

Ο ρόλος της δικαστικής λειτουργίας διαστρεβλώθηκε πλήρως για να αποτελέσει εγγυητή των συμφερόντων της εξουσίας και συνεπώς της αυθαιρεσίας. Το δικαστικό σύστημα έχασε την αυτονομία του καθώς οι αρμοδιότητες μοιράστηκαν και σε άλλους εξωκυβερνητικούς θεσμούς.

Η κατάργηση της δικαστικής αυτοτέλειας στη ναζιστική Γερμανία

Η θεσμική ανεξαρτησία στο γερμανικό κράτος υπονομεύτηκε σταδιακά με στόχο τον εκφυλισμό της σε απλό εξάρτημα της εξουσίας. Παρά την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία, το υπουργείο Δικαιοσύνης παρέμεινε στην αρμοδιότητα του Franz Gurtner, ο οποίος είχε διατελέσει υπουργός Δικαιοσύνης και με τις προηγούμενες κυβερνήσεις, από το 1922- 1932. Ο Franz Gurtner ανήκε στο Εθνικό Λαϊκό Κόμμα της εθνικιστικής δεξιάς και ήταν γνωστός για τις φιλικές διαθέσεις του προς τα φασιστικά καθεστάτα, την άνιση εφαρμογή του νόμου και την υπονόμηση των δημοκρατικών θεσμών. Ανέλαβε τη διοίκηση του υπουργείου με σκοπό να επιβάλει την τάξη, πιστεύοντας πως μετά θα μπορούσε να επαναφέρει τη χώρα σε συνθήκες ομαλότητας. Ως ένα βαθμό προσπάθησε να περιορίσει την αυθαιρεσία, σύμφωνα όμως με τις δικές του αντιλήψεις.⁷⁹

Από τα πρώτα βήματα της δικαστικής μεταρρύθμισης ήταν η απομάκρυνση των δικαστικών λειτουργών εβραϊκής καταγωγής σε πρώτο επίπεδο, ενώ αμέσως μετά ακολούθησε και η απομάκρυνση δικαστικών λειτουργών φιλικά προσκείμενων σε αριστερές ιδέες. Ακολούθησε η απομάκρυνση των δικαστών εκείνων που είτε έδειχναν τη δυσαρέσκειά τους για την άδικη αντιμετώπιση των συναδέλφων τους, είτε δεν έδειχναν πρόθυμοι να συμβάλλουν στην εκπλήρωση των σκοπών του νέου καθεστώτος. Σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις η λήξη της συνεργασίας με τους

εκείνη της μυστικής κρατικής αστυνομίας Gestapo. Ενέργειες για τη συγχώνευση των δύο ηγετικών ελίτ μπορούμε να πούμε ότι ακολούθησε και ο Μουσολίνι με το γάμο της κόρης του Edda, με τον κόμη Τσιάνο, προκειμένου να κερδίσει πρόσβαση στη ναυπηγική βιομηχανία και στις επενδύσεις του Κόμη Τσιάνο. Βλ. σχετικά: KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός-Φασισμός*, ό.π., σελ. 234, 237

⁷⁹ ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *4^η Αυγούστου*, ό.π., σελ. 264, 268-269, 274- 275

τελευταίους γινόταν με έμμεσο τρόπο, μέσω της απόσπασης των αρμοδιοτήτων τους και της ανάθεσης αυτών σε άλλους φορείς.

Το 1933 ιδρύθηκε ένα νέο σύστημα δικαστηρίων απαρτιζόμενο από ναζί, αρμόδιο για όλα τα πολιτικά αδικήματα εκτός της εσχάτης προδοσίας, η εκδίκαση του οποίου ανατέθηκε σε λαϊκά δικαστήρια τα οποία ιδρύθηκαν ένα χρόνο αργότερα.⁸⁰ Τα Ειδικά Δικαστήρια, όπως ονομάστηκαν, ανέλαβαν τις υποθέσεις παράβασης του εκτάκτου διατάγματος που ποινικοποιούσε την οποιαδήποτε αντίθετη πολιτευτική δραστηριότητα, προβλέποντας ακόμα και την ποινή θανάτου για τους παραβάτες, με αναδρομική μάλιστα ισχύ από τις 30 Ιανουαρίου 1933, γεγονός προδήλως αντισυνταγματικό.

Το 1934 το υπουργείο Εσωτερικών απώλεσε το δικαίωμα να αποφασίζει μονομερώς επί αιτήσεων απαλλοτριώσεως. Στην πολιτική αστυνομία ανατέθηκε το δικαίωμα της αναστολής νομικών διαδικασιών, της παρέμβασης σε υποθέσεις υπό εξέλιξη και γενικότερα της εφαρμογής εκτάκτων μέτρων καταπατώντας με τον τρόπο αυτό, την οποιαδήποτε έννοια ορθής απονομής του δικαίου. Διατήρησε ακόμα το δικαίωμα της ακύρωσης αποφάσεων της τακτικής δικαιοσύνης, μέσω της εκ νέου σύλληψης του κατηγορουμένου, μετά την αθώωσή του, και του εγκλεισμού του σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, ασκώντας το μέτρο της «προστατευτικής κράτησης». Αξίζει να σημειωθεί ότι το 1936 εκδόθηκε καταστατικός νόμος βάση του οποίου οι δραστηριότητες της Γκεστάπο εξαιρούνταν από τον δικαστικό έλεγχο.

Η όποια μορφή αυτοτέλειας είχε παραμείνει στα χέρια της δικαιοσύνης καταργήθηκε ολοκληρωτικά με την εφαρμογή ενός νέου διοικητικού κανονισμού που εκδόθηκε το 1937 και προέβλεπε την απευθείας ανάθεση καθηκόντων σε προσωπικό του δικαστηρίου με ευθύνη των κεντρικών υπηρεσιών του υπουργείου.

Τα δικαστήρια είχαν την υποχρέωση να κρίνουν με υπέρτατο κριτήριο τη θέληση του αρχηγού, ακόμα και όταν οι κρινόμενες πράξεις δεν ήταν αντίθετες με το γράμμα ή το πνεύμα του νόμου, έχοντας ως αποτέλεσμα η ποινικοποίηση των εγκλημάτων να γίνεται κατ'αναλογία.⁸¹ Καταργήθηκε ακόμα μία βασική αρχή του ποινικού δικαίου της απαγόρευσης επιβολής ποινής χωρίς η προηγούμενη πράξη να έχει καταστεί αξιόποινη μέσω νόμου.

⁸⁰ ΠΕΪΝ Τζ. Σ., *Μία ιστορία του φασισμού 1914-1945*, ό.π., σελ. 269

⁸¹: ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Δίκαιο- Κοινωνία- Τάξεις*, ό.π., σελ. 101.

Η αναδιαμόρφωση του δικαστικού μηχανισμού από τον Μεταξά

Στο διάστημα της δικτατορίας της 4^{ης} Αυγούστου, η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης εκτοπίστηκε. Ο Μεταξάς, μη έχοντας εμπιστοσύνη στους δικαστικούς λειτουργούς και προκειμένου να διασφαλίσει την ανεξέλεγκτη δράση του, κατάργησε τις δευτεροβάθμιες μορφές ασφάλειας και τις δίκες για πολιτικούς λόγους, η διεξαγωγή των οποίων γινόταν πλέον από τις Επιτροπές Δημόσιας Ασφάλειας. Προχώρησε ακόμα σε αλλαγή της σύνθεσης του Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου και του Ανωτάτου Πειθαρχικού Συμβουλίου.⁸²

Η κατάλυση της δικαστικής αυτονομίας στο διάστημα της Χούντας

Η Χούντα αναβίωσε το νόμο 509/1947 «περί ασφάλειας του κοινωνικού κράτους», θέλοντας να δείξει την επικινδυνότητα του κομμουνισμού και την αναγκαιότητα επέμβασής της προκειμένου να προφυλάξει τη χώρα από την απειλή αυτή. Διαστρέβλωσε το περιεχόμενό του νόμου κατάλληλα, ώστε να συγχέει την ασφάλεια του κοινωνικού συστήματος με τη δική της ασφάλεια. Για το λόγο αυτό άλλωστε οι περισσότερες δίκες έγιναν βάση του δεύτερου άρθρου του νόμου αυτού που αναφερόταν σε απόπειρες βίαιης ανατροπής του κοινωνικού καθεστώτος.⁸³

Αρχικά, οι περισσότεροι αντίπαλοι του καθεστώτος δικάζονταν από Έκτακτα Στρατοδικεία, οι αποφάσεις των οποίων ήταν αμετάκλητες μέχρι το 1972 οπότε και παραχωρήθηκε δικαίωμα προσφυγής. Ηπιότερες παρατηρούνται οι ποινές από το 1971 και μετά όπου η δικαιοδοσία των Στρατοδικείων μεταφέρθηκε σε 5μελή Εφετεία. Τα στοιχεία αυτά επιβεβαιώνουν την αντίληψη που επικρατεί περί

⁸² ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., 4^η Αυγούστου, ό.π., σελ. 78-81

⁸³ Άρθρο 2

1. Ὅστις ἐπιδιώκει τὴν ἐφαρμογὴν ἰδεῶν ἐχουσῶν ὡς ἔκδηλον σκοπὸν τὴν διὰ βιαίων μέσων ἀνατροπὴν τοῦ Πολιτεύματος, τοῦ κρατούντος κοινωνικοῦ συστήματος ἢ τὴν ἀπόσπασιν μέρους ἐκ τοῦ ὅλου τῆς ἐπικρατείας, ἢ ἐνεργεῖ ὑπὲρ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν προσηλυτισμὸν τιμωρεῖται ἐὰν μὲν εἶναι ἀρχηγὸς ἢ ὀδηγὸς διὰ τῆς ποινῆς τῶν προσκαίρων δεσμῶν, εἰς ἰδίως δὲ βαρείας περιπτώσεις διὰ τῆς ποινῆς τῶν ἰσοβίων δεσμῶν ἢ τοῦ θανάτου, ἐὰν δὲ εἶναι ἀπλοῦς συστασιώτης διὰ ποινῆς φυλακίσεως, εἰς ἰδίως δὲ βαρείας περιπτώσεις διὰ τῆς ποινῆς τῆς εἰρκτῆς ἢ τῶν προσκαίρων δεσμῶν.

2. Ὡς ἰδιαιτέρα ἐπιβαρυντικὴ περίπτωση ἐθεωρεῖται ἡ ἐκτέλεσις τῆς πράξεως ἐν δημοσίῳ τόπῳ, παρόντων πολλῶν, ἢ διὰ τοῦ τύπου, ἢ ἐὰν ὁ προσηλυτισμὸς ἐνεργεῖται διὰ χρημάτων, ἢ ἀπευθύνεται πρὸς ἀνηλίκους, στρατιωτικοὺς ἐν γένει ἢ δημοσίους λειτουργοὺς. Ανασύρθηκε ἀπὸ: <http://el.wikisource.org/wiki/509/1947>, τελευταία επίσκεψη: 4/3/2015

επικινδυνότητα; των έκτακτων διαδικασιών και των έκτακτων μέσων απονομής δικαιοσύνης.⁸⁴

Προχώρησε ακόμα σε απόλυση 30 δικαστών με ανυπόστατες αιτιολογίες. Η κατάργηση της αυτονομίας των δικαστών επιβεβαιώνεται ακόμα από το γεγονός ότι την ίδια περίοδο, ο Άρειος Πάγος επικύρωσε τα νόθα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος της 29^{ης} Σεπτεμβρίου 1968.⁸⁵

Η συνεργασία της Χρυσής Αυγής με το δικαστικό σώμα

Και στη σημερινή Ελλάδα εντοπίζουμε ατράνταχτα δείγματα συνεργασίας της δικαστικής λειτουργίας με την Ακροδεξιά. Αναφερόμαστε φυσικά στη σχέση της Χ.Α. με τη δικαιοσύνη όπου θα αρκούσε να αναφερθούμε στην ανενέργεια που έχει περιπέσει ο πρώτος αντιρατσιστικός νόμος 1927/79 και η δικαστική απόφαση ότι δεν προτρέπουν σε ρατσιστική βία εκφράσεις που χρησιμοποιούνται στο βιβλίο του Κ. Πλεύρη, όπως «έτσι θέλουν οι Εβραίοι, διότι μόνο έτσι καταλαβαίνουν, εντός 24 ωρών και εκτελεστικό απόσπασμα» ή και «οι επίβουλοι Εβραίοι σκάπτουν τον τάφον των εθνών, ξυπνήστε και ρίξατέ τους μέσα διότι τους αξίζει».⁸⁶ Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε και τον επιβεβαιωμένο πλέον, μέσω μηνυμάτων που βρέθηκαν να έχουν αποσταλεί από υψηλόβαθμο δικαστικό όργανο, θαυμασμό στο πρόσωπο του Χίτλερ.

4.3.7 Προπαγάνδα

⁸⁴ ΚΟΥΝΔΟΥΡΟΣ Σ. Ρ., *Η Ασφάλεια του καθεστώτος- Πολιτικοί κρατούμενοι Εκτοπίσεις και Τάξεις στην Ελλάδα, 1924-1974*, Αθήνα, Καστανιώτη, 1978, σελ. 28- 29

⁸⁵ 91,87% των ψηφισάντων αποφάνθηκαν "ναι" όταν το ποσοστό της αποχής ήταν 22,52%. Βλ. σχετικά: ΣΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ Γ., *Κοινοβόλιο και μοναρχία στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας, 1995, σελ. 129

⁸⁶ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗΣ Μ. - ΚΟΥΚΟΥΤΣΑΚΗ Α., *Χρυσή Αυγή και στρατηγικές διαχείρισης της κρίσης*, ό.π., σελ. 10

«Η προπαγάνδα αποσκοπεί στην ιδεολογική ευθυγράμμιση της μεγάλης (και αδρανούς) πλειοψηφίας του πληθυσμού, ενώ προετοιμάζει τα δυναμικότερα στοιχεία για ένταξη στην οργάνωση».⁸⁷

Ο απόλυτος έλεγχος του τύπου και των τεχνών από τους ναζί

Η προπαγάνδα αποτέλεσε βασικό μοχλό της εσωτερικής πολιτικής του Γ Ράιχ και κανένας τομέας της δημόσιας ή ιδιωτικής ζωής δεν ξέφυγε από την εξουσία των φασιστικών ιδεών. Για την επιβολή τους πάνω στο κοινωνικό σύνολο επιστρατεύτηκε κάθε μέσο. Ο ρόλος λοιπόν της προπαγάνδας είναι καταλυτικός, γεγονός που αποδεικνύεται και από την ίδρυση υπουργείου Διαφώτισης και Προπαγάνδας, τον Μάρτιο του 1933, το οποίο λειτούργησε ως φίλτρο πληροφόρησης των τεχνών και του τύπου. Γρήγορα κατέστη ως απαραίτητη προϋπόθεση ο έλεγχος και η έγκριση του υπουργείου αυτού για την άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας στους τομείς που υπάγονται στον έλεγχο των επιμελητηρίων αυτών.

Το Φεβρουάριο του 1933, εκδόθηκε ένα από τα πρώτα Διατάγματα της νέας κυβέρνησης, σύμφωνα με το οποίο, το υπουργείο Εσωτερικών όφειλε να απαγορεύσει κάθε δημοσίευμα αντίθετο στο ναζιστικό καθεστώς. Επόμενα Διατάγματα επέτρεψαν στους ναζί να καταπατήσουν το δικαίωμα της ελευθεροτυπίας και να συλληφθούν μέσα σε μία νύχτα τέσσερις χιλιάδες άνθρωποι. Για την προαγωγή μάλιστα της γερμανικής κουλτούρας ιδρύθηκε το Πολιτιστικό Επιμελητήριο το Σεπτέμβριο του 1933. Υπό τη σκέπη του λειτουργούσαν και άλλες υπομονάδες και σύντομα η ένταξη σε αυτό κατέστη άμεση προϋπόθεση για την άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας.⁸⁸

Το πρώτο εξάμηνο του 1933 άλλαξε και το ιδιοκτησιακό καθεστώς των εκδοτικών επιχειρήσεων. Οι εκδοτικές επιχειρήσεις των κομμάτων της αριστεράς κατασχέθηκαν και πέρασαν στα χέρια του NSDAP οδηγώντας σταδιακά σε μονοπώλιο.

Η προπαγάνδα δεν περιορίστηκε στον τύπο αλλά επεκτάθηκε και στις τέχνες στο σύνολό τους. Οι φασιστικές κυβερνήσεις, διαμέσου της λογοκρισίας, επιδίωκαν να προβάλλουν τη δική τους αντίληψη για το ωραίο, υποτάσσοντας ολόκληρο το έθνος

⁸⁷ ΛΑΝΑΡΑΣ Κ., *Εθνικοσοσιαλισμός- Κίνημα- Κόμμα- Κράτος*, ό.π., σελ. 258

⁸⁸ ΛΑΝΑΡΑΣ Κ., *Εθνικοσοσιαλισμός- Κίνημα- Κόμμα- Κράτος*, ό.π., σελ. 260, 265

στις επιταγές της. Για τους ναζί, ο καλλιτέχνης οφείλει να εκπληρώνει το ρόλο που του έχει αναθέσει το κράτος καταπνίγοντας κάθε πνευματική και καλλιτεχνική ανησυχία. Κάθε καλλιτεχνική δημιουργία πρέπει να υπηρετεί τις ηθικές αξίες των ναζί. Οι ενώσεις δημοσιογράφων και συγγραφέων, οι ακαδημίες και κάθε τομέας της τέχνης πέρασε από την απαιτούμενη «κάθαρση». Οι διώξεις ξεκίνησαν από τους ασπαστές του φιλελευθερισμού της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης ενώ σύντομα προχώρησαν και στους κομμουνιστές. Αποκορύφωμα της ναζιστικής δράσης αποτελεί η μαζική καύση βιβλίων του «αντιγερμανικού πνεύματος» τον Μάιο του 1933 για την επίτευξη της απαιτούμενης «κάθαρσης της λογοτεχνίας».⁸⁹

Ο Μουσολίνι δεν κατόρθωσε να κατευθύνει απόλυτα τις τέχνες και τον τύπο

Ο Μουσολίνι δεν στράφηκε εναντίον των αντιφασιστών καλλιτεχνών, αντίθετα προσπάθησε να τους αφομοιώσει. Στο βαθμό που η τέχνη τους ή η κριτική τους στο τύπο δεν έβρισκε κανένα μέρισμα, δεν επενέβαινε. Θεωρούσε μάλιστα ότι μία διακριτική αμφισβήτηση του καθεστώτος του, έδινε σε αυτό μία πιο φιλελεύθερη πρόσοψη, κάτι που φυσικά είχε ανάγκη. Στην περίπτωση βέβαια, που η κριτική αυτή ξεπερνούσε τα όρια του ανεκτού, για τα δεδομένα πάντα της φασιστικής Ιταλίας, οι φασίστες ακολουθούσαν την πάγια τακτική της εξόντωσης.⁹⁰ Στην πραγματικότητα όμως, ο Μουσολίνι δεν κατάφερε ποτέ να θέσει κάτω από τον απόλυτο έλεγχο του ούτε τις τέχνες ούτε τον τύπο.

Η κατάργηση της ελευθεροτυπίας από το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου

Ήδη από την πρώτη μέρα της δικτατορίας της 4^{ης} Αυγούστου η ελευθεροτυπία καταργήθηκε. Το ίδιο βράδυ η αστυνομία απαγόρευσε την εκτύπωση των εφημερίδων ενώ την επόμενη κιόλας μέρα, ο Μεταξάς εξέδωσε διαταγή προς τους διευθυντές των εφημερίδων με την οποία επέτρεπε μόνο διθυράμβους προς την κυβέρνησή του. Η αλήθεια είναι πως δεν χρειάστηκε και μεγάλη προσπάθεια μιας και οι περισσότερες

⁸⁹ ΡΙΣΑΡ Λ., *Ναζισμός και κουλτούρα*, ό.π., σελ. 79- 80, 94

⁹⁰ ΡΙΣΑΡ Λ., *Ναζισμός και κουλτούρα*, ό.π., σελ. 58

εφημερίδες τάσσονταν υπέρ της δικτατορίας.⁹¹ Γνώριζε καλά τη δύναμη του Τύπου, για το λόγο αυτό άλλωστε τον παρομοιάζε με «εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας».

Στη διάρκεια της τετραετούς διακυβέρνησης Μεταξά εκδόθηκαν 14 νέοι Αναγκαστικοί Νόμοι και Βασιλικά Διατάγματα. Τον Φεβρουάριο του 1937, ίδρυσε το Υφυπουργείο Τύπου και Τουρισμού και η Διεύθυνση Ελληνικού Τύπου διαχωρίστηκε στα τμήματα Παρακολούθησης Εσωτερικού Τύπου, στο Γραφείο Λαϊκής Διαφώτισης, στο Γραφείο Νομοθεσίας του Εσωτερικού Τύπου και στο Γραφείο Εποπτείας του Εσωτερικού Τύπου. Στο Γραφείο Λαϊκής Διαφώτισης ανατέθηκε η διάδοση ιδεών στα πλαίσια των Εθνικών παραδόσεων και επιδιώξεων, η ανακοίνωση στον εσωτερικό τύπο κάθε επίσημου δημοσιεύματος και κάθε πληροφορίας που ενδεχομένως να τον ενδιαφέρει.⁹² Η λογοκρισία φυσικά δεν περιορίστηκε στον τύπο αλλά επεκτάθηκε και σε κάθε πνευματική και καλλιτεχνική έκφανση, όπως το ραδιόφωνο, τον κινηματογράφο, το θέατρο, τη μουσική, τη λογοτεχνία και τις εικαστικές τέχνες.

Τον Ιανουάριο του 1937 θεσπίστηκε ο νόμος «Περί Κινηματογράφου» σύμφωνα με τον οποίο, το υφυπουργείο Δημόσιας Ασφαλείας ήταν αρμόδιο για τον έλεγχο και την έγκριση του κινηματογραφικού υλικού. Επιπλέον, η λειτουργία και ο χώρος λειτουργίας των κινηματογράφων επιτρεπόταν μόνο κατόπιν έγκρισης της Αστυνομικής Αρχής.

Ακολούθησε τον Φεβρουάριο του 1938 ο νόμος «Περί Τύπου», ο οποίος καθόριζε αυστηρούς κανονισμούς και υψηλά πρόστιμα για τα δημοσιεύματα που δεν είχαν λάβει την απαιτούμενη έγκριση του καθεστώτος.

⁹¹ Ο Μεταξάς για να ανταμείψει τους ιδιοκτήτες των εφημερίδων για την προσήλωσή τους αυτή στο καθεστώς του, αλλά και για να εξασφαλίσει και τη μελλοντική τους αφοσίωση, έδωσε πολλά προνόμια σε αυτούς. Διπλασίασε την τιμή της εφημερίδας σε 2 δραχμές και έδωσε και άλλες οικονομικές ελαφρύνσεις όπως την ατέλεια του χαρτιού. Όλα αυτά συνέβαλαν στη μεγάλη αύξηση των κερδών των εφημερίδων κατά την περίοδο διακυβέρνησης του Μεταξά. Βλ. σχετικά: ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *4^η Αυγούστου*, ό.π., σελ. 40- 41, 67, 72- 77 και ΡΗΓΟΣ Α., *Τα κρίσιμα χρόνια, 1935-1941*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1995, σελ. 61 και ΠΕΤΡΑΚΗ Μ., *Ο μύθος του Μεταξά- Δικτατορία και προπαγάνδα στην Ελλάδα*, Αθήνα, Ωκεανίδα, 2006, σελ. 33

⁹² ΠΕΤΡΑΚΗ Μ., *Ο μύθος του Μεταξά- Δικτατορία και προπαγάνδα στην Ελλάδα*, ό.π., σελ. 29-30, 120-122

Από τις πρώτες μεταρρυθμίσεις του ήταν η ίδρυση δύο νέων υπουργείων, Τύπου και Διοικήσεως πρωτεύουσας, τη λειτουργία των οποίων ανέλαβαν καθόλα έμπιστα πρόσωπα του Μεταξά.

Το υπουργείο Εσωτερικών αναγκάστηκε να παραιτηθεί από τον έλεγχο της ραδιοφωνίας και των κρατικών εκδοτικών ιδρυμάτων ενώ το Σεπτέμβριο του 1936 δημοσιεύτηκε νόμος «περί διώξεως του κομμουνισμού» με τον οποίο καταργήθηκαν οι ελευθερίες των πολιτών και νομιμοποιήθηκε η δίωξη κομμάτων, συγγραφέων, βιβλίων και ιδεών από τη φασιστική κυβέρνηση.

Το υφυπουργείο Τύπου είχε καταρτίσει πολλές φορές καταλόγους απαγορευμένων βιβλίων. Συχνά συγκέντρωνε τα βιβλία αυτά από πρακτορεία, βιβλιοπωλεία και σπίτια και τα έκαιγε, με τη βοήθεια της Εθνικής Φοιτητικής Νεολαίας, σε δημόσιους χώρους προσκαλώντας το λαό να παρακολουθήσει τη βαρβαρότητα αυτή χάριν της «εθνικοφροσύνης». Η τακτική αυτή βέβαια δεν ήταν καινοτομία του Μεταξά αλλά βάδιζε και πάλι στα χνάρια του Χίτλερ.

4.3.8 Φιλολαϊκή πολιτική

Τα φασιστικά καθεστώτα, θέλοντας να διασφαλίσουν μία ήρεμη εσωτερική κατάσταση, έδωσαν παροχές, κοινωνικές και οικονομικές, στους πολίτες. Αυτό βέβαια δεν θα πρέπει να μας παρασύρει σε λανθασμένα συμπεράσματα. Τις περισσότερες φορές, οι όποιες οικονομικές διευκολύνσεις παραχωρούνταν στους πολίτες, εξουδετερώνονταν από άλλες αυξήσεις ενώ οι όποιες κοινωνικές παροχές δεν επαρκούσαν για να καλύψουν ούτε τις στοιχειώδεις ανάγκες του πληθυσμού.

Οι παραχωρήσεις του Χίτλερ για τον κατευνασμό των αντιδράσεων

Το ναζιστικό κράτος προχώρησε σε μεταρρυθμίσεις προκειμένου να εξασφαλίσει μία ομαλή σχέση μεταξύ πολιτών και διοίκησης, ώστε να επιδιώκει ανενόχλητο την επίτευξη των στόχων του. «Πρέπει να αποφύγουμε μερικοί να κερδίζουν, ενώ άλλοι να πρέπει να θυσιάζουν τη ζωή τους», διατύπωσε ο οικονομολόγος Γιένς Γιέσεν ενώ στο ίδιο πνεύμα κινήθηκε και η άποψη του Χίτλερ «Όταν ο στρατιώτης μάχεται στο

μέτωπο, κανείς δεν πρέπει να κερδίζει από τον πόλεμο. Όταν ο στρατιώτης πέφτει στο μέτωπο, κανείς στην πατρίδα δεν πρέπει να αποφεύγει το καθήκον του».⁹³

Το Διάταγμα της πολεμικής οικονομίας κατάργησε προσωρινά τα επιδόματα για υπερωρίες, νυχτερινή εργασία και εργασία τις Κυριακές και τις εορτές με αποτέλεσμα η αγοραστική δύναμη των εργαζομένων να μειωθεί αισθητά. Οι εργοδότες βέβαια συνέχιζαν να καταβάλλουν τα ποσά αυτά στο κράτος, τα οποία συγκεντρώνονταν στο δημόσιο ταμείο για τις ανάγκες του πολέμου. Μίας και από τις περικοπές αυτές δεν κατόρθωσε να συγκεντρωθεί κάποιο σημαντικό ποσό και η δυσαρέσκεια που προκλήθηκε στο γερμανικό λαό ήταν μεγάλη, το Νοέμβριο του 1939 η ρύθμιση αυτή αναιρέθηκε. Ο λόγος φυσικά δεν είχε να κάνει με την ευαισθησία της γερμανικής κυβέρνησης προς το λαό, τον οποίο έβλεπε να παλεύει για να εξασφαλίσει τα είδη πρώτης ανάγκης.

Μέσω τον μεταρρυθμίσεων που έκανε η φασιστική κυβέρνηση επιδίωκε τον κατευνασμό της αγανάκτησης λόγω της ανέχειας του πληθυσμού. Το γεγονός αυτό θα της εξασφάλιζε τη διατήρηση της εξουσίας και την ανενόχλητη εφαρμογή των ιμπεριαλιστικών της σχεδίων. Δεν θα μπορούσε να δράσει αποτελεσματικά αν είχε συγκρούσεις ακόμα και μέσα στην ίδια τη βάση διακυβέρνησής της.

Τα επιδόματα λοιπόν καταβλήθηκαν και πάλι ενώ παράλληλα άρθηκε η γενική απαγόρευση αδειών. Στα πλαίσια της προσπάθειας για βελτίωση της κινητοποίησης του λαϊκού εισοδήματος, τα επιδόματα αυτά αλλά και εκείνο του δώρου Χριστουγέννων, δεν υποβάλλονταν στον ειδικό φόρο πολέμου που είχε θεσπιστεί, υπάγονταν βέβαια στον κανονικό φόρο.

Ευνοϊκές ρυθμίσεις ακολούθησε και το θέμα των συντάξεων. Το 1941, οι συντάξεις αυξήθηκαν κατά μέσο όρο 15% με αναδρομική μάλιστα καταβολή τριών μηνών.⁹⁴

Παράλληλα με την αύξηση των συντάξεων η κυβέρνηση μερίμνησε και για την ιατρική περίθαλψη των συνταξιούχων. Κατάργησε το καθεστώς ιδιωτικής ασφάλισης που ίσχυε μέχρι τότε και προχώρησε στην υποχρεωτική ασφάλιση υγείας με μηνιαία

⁹³ GOTZ A., *Το λαϊκό κράτος του Χίτλερ- ληστεία, φυλετικός πόλεμος και εθνικοσοσιαλισμός*, μτφ. Ν. Δεληβοριάς, Αθήνα, Κέδρος, 2009, σελ. 78

⁹⁴ Ο καθένας ελάμβανε 6 μάρκα περισσότερα, οι συντάξεις χηρείας αυξήθηκαν κατά 5 μάρκα και αυτές των ορφανών κατά 4. Βλ. σχετικά: GOTZ A., *Το λαϊκό κράτος του Χίτλερ- ληστεία, φυλετικός πόλεμος και εθνικοσοσιαλισμός*, ό.π., σελ. 79, 81-82 και LIVET G.- MOUSNIER R., *Η Ευρώπη από το 1848 μέχρι σήμερα*, ό.π., σελ. 132

υποχρεωτική καταβολή 1 μάρκο, εξαιρώντας από την υποχρέωση αυτή τις χήρες και τα ορφανά.

Οι φορολογικές ελαφρύνσεις συνεχίστηκαν για το γερμανικό λαό ακόμα και όταν η οικονομία του Ράιχ παρουσίαζε σημαντικά προβλήματα, στο δεύτερο μισό του 1944. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές, που έγιναν για λόγους «ψυχολογικής ενίσχυσης του λαού», είχαν ως αποτέλεσμα να αυξηθεί το ατομικό εισόδημα κατά 21% το διάστημα 1939-1941 και συνακόλουθα να αυξηθεί και το πλεόνασμα της αγοραστικής δύναμης περισσότερο από το διπλάσιο.

Το ίδιο Διάταγμα της πολεμικής οικονομίας που αναφέραμε προηγουμένως ότι προχώρησε σε αλλαγή των εργασιακών σχέσεων, ρύθμιζε και τα θέματα της φορολογίας των μεγάλων επιχειρήσεων. Σύμφωνα με αυτό, οι Γερμανοί επιχειρηματίες από το Σεπτέμβριο του 1939, ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλλουν στο δημόσιο ταμείο τα υπερκέρδη τους από τον πόλεμο. Η ρύθμιση αυτή ωστόσο, παρέμεινε αδρανής μέχρι το 1941.⁹⁵

Στα μέσα του 1941 η φορολογική πολιτική, ως προς τις επιχειρήσεις, άλλαξε επιφέροντας αναδρομικά, οξύτατη περικοπή των επιχειρηματικών προσόδων. Προβλεπόταν αύξηση της φορολόγησης κατά 50% για εταιρίες με ετήσιο κέρδος πάνω από 50,000 μάρκα ενώ για τις ανώνυμες εταιρίες με ετήσιο κέρδος 500,000 μάρκα η αύξηση αυτή έφτασε το 55%. Η φορολόγηση που επιβλήθηκε έγινε με μόνο γνώμονα τα έσοδα της επιχείρησης χωρίς να εξετάζονται και άλλοι επιμέρους παράγοντες. Φυσικά, τα μέτρα αυτά επιβλήθηκαν για να κατευνάσουν τα οξυμένα πνεύματα του λαού αφού την ίδια στιγμή η χρηματοδότηση του ιμπεριαλιστικού σχεδίου της Γερμανίας γινόταν από τα κέρδη των μεγάλων επιχειρήσεων.

Πενιχρές παραχωρήσεις και υψηλή φορολόγηση από τον Μεταξά

Το «Νέο κράτος» του Μεταξά θα επέβαλε ένα καθεστώς κοινωνικής δικαιοσύνης, θα έβαζε ένα τέλος στην αναρχία που επικρατούσε λόγω της επιδίωξης των ιδιωτικών

⁹⁵ Τη διετία 1941-42 τα κέρδη των επιχειρήσεων από τον πόλεμο ανέρχονταν σε 750 εκατομμύρια, το 1942-43 ξεπέρασαν τα 1,3 δισεκατομμύρια ενώ το επόμενο έτος χρήσης οπισθοχώρησαν ελάχιστα κατά μερικές εκατοντάδες μονάδες. Βλ. σχετικά: GOTZ A., *Το λαϊκό κράτος του Χίτλερ*, ό.π., σελ. 87-89, 106

συμφερόντων. Θα συμφιλίωσε τις ανάγκες της γεωργίας και της βιομηχανίας, των εισαγωγέων και των εξαγωγέων, του κεφαλαίου και της εργασίας.⁹⁶ Σκόπευε, σύμφωνα με τις δηλώσεις του, να περιορίσει την καπιταλιστική ασυδοσία και να ενισχύσει τα κατώτερα στρώματα.

Ο Μεταξάς ζητούσε από τους κεφαλαιοκράτες να κάνουν ορισμένες υποχωρήσεις υπέρ των εργατών, προκειμένου να σταθεί το καθεστώς του και από εκεί και πέρα αυτός τους υποσχόταν διαιώνιση της εκμετάλλευσης της εργατικής τάξης. Και κράτησε το λόγο του. Η δικτατορία επέφερε μεγάλα κέρδη στις επιχειρήσεις αφού επέτρεπε την εκμετάλλευση της εργατικής μάζας και πήραν δασμολογικά μέτρα υπέρ αυτών.⁹⁷

Στον τομέα της φορολογικής πολιτικής του Μεταξά, μόνο φιλολαϊκή δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί. Ο Μεταξάς επέβαλε περίπου τρία δις νέους φόρους για λόγους εθνικής άμυνας και κοινωνικής πρόνοιας, όπως έλεγε. Στην πραγματικότητα βέβαια, δύο από τα τρία αυτά δις των νέων φόρων, δεν απορροφήθηκαν για τους λόγους αυτούς αλλά κατασπαταλήθηκαν από τα μέλη της δικτατορίας.

Η δημοσιονομική πολιτική του Μεταξά όξυνε τις ανισότητες στην κατανομή του εθνικού εισοδήματος. Παραδεχόταν ότι το καθεστώς του ήταν ταξικό και οι όποιες παραχωρήσεις προς όφελος των εργαζομένων γίνονταν με σκοπό τη σωτηρία του κεφαλαιοκρατικού συστήματος. Οι παραχωρήσεις αυτές είχαν να κάνουν με την καθιέρωση του δώρου, τις συλλογικές συμβάσεις, την καταπολέμηση της ανεργίας και τη λειτουργία του ΙΚΑ.⁹⁸

Το ΙΚΑ επί δικτατορίας δεν παρείχε ικανοποιητική ασφάλιση αν και οι εργαζόμενοι πλήρωναν μεγάλες εισφορές για ανεπαρκή περίθαλψη, την ίδια στιγμή που οι συντάξεις ήταν πενιχρές. Το 1939-40 το κράτος κατάσχεσε με τη μορφή δανείων τα αποθεματικά των ασφαλιστικών οργανισμών από τα οποία 850 εκατομμύρια ήταν του ΙΚΑ. Η μη ικανοποιητική παροχή του ΙΚΑ ήταν αυτή που οδήγησε τους εργαζομένους στην ίδρυση επικουρικών ταμείων ασφάλισης.

⁹⁶ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ Δ. *Δημοκρατία και Παγκοσμιοποίηση*, ό.π., σελ. 237

⁹⁷ ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *4^η Αυγούστου*, ό.π., σελ. 11, 125, 128

⁹⁸ Στην πραγματικότητα βέβαια, όπως προκύπτει από επίσημα στοιχεία, η ανεργία όχι μόνο δεν μειώθηκε αλλά σε ορισμένους κλάδους, όπως οι ναυτεργάτες, αυξήθηκε. Βλ. σχετικά: ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *4^η Αυγούστου*, ό.π., σελ. 112, 116 και ΡΗΓΟΣ Α., *Τα κρίσιμα χρόνια, 1935-1941*, ό.π., σελ. 71

Η αύξηση των μισθών συνοδεύτηκε με αντίστοιχη αύξηση τιμαρίθμου την περίοδο της Χούντας

Στη διάρκεια της δικτατορίας στην Ελλάδα, η εκμετάλλευση του εργατικού δυναμικού εντάθηκε. Τα ημερομίσθια αυξήθηκαν με την αύξηση του εργατικού ημερομισθίου αλλά η αύξηση αυτή ήταν επί της ουσίας πλασματική αφού εξουδετερωνόταν από την αντίστοιχη αύξηση του τιμαρίθμου.⁹⁹

⁹⁹ ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα- Δίκαιο, Οικονομική κρίση και Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 126

5. Η επίδραση του φασιστικού φαινομένου στη διαμόρφωση του δικαίου

5.1 Κατάλυση δημοκρατίας

Η πρώτη άμεση επίδραση του φασισμού στο δίκαιο είναι η κατάργηση της συνταγματικής νομιμότητας, η κατάργηση της τυπικής ισότητας στο πεδίο του συνταγματικού δικαίου αλλά και η κατάλυση της όποιας δημοκρατίας.¹⁰⁰ Χρησιμοποίησαν ωστόσο τους δημοκρατικούς θεσμούς για να καταστρέψουν τη δημοκρατία αφού για τα φασιστικά καθεστώτα, οι τελευταίοι έχουν αξία στο βαθμό που υπηρετούν τη διάδοση των απόψεών τους.¹⁰¹ Ο ίδιος ο Χίτλερ προτιμούσε το χαρακτηρισμό «ανάληψη της εξουσίας» για να τονίσει τη νομιμότητα του καθεστώτος του.¹⁰² Αντίθετα, ο Μεταξάς «υποχρεώθηκε», όπως έλεγε, προκειμένου να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο του κομμουνισμού και να διαχειριστεί τη χρεοκοπία του κοινοβουλευτισμού, να αναλάβει την εξουσία χωρίς να έχει ένα μαζικό κίνημα στη διάθεσή του.¹⁰³

Στα φασιστικά καθεστώτα ο ρόλος του δικαίου υποχωρεί εν γένει και αυτό διότι, στο βαθμό που το δίκαιο συνιστά φραγμό στην κρατική εξουσία, αποτελεί εμπόδιο για αυτά. Χαρακτηρίζονται λοιπόν από την αυθαιρεσία της κρατικής εξουσίας και τη μη υπαγωγή της σε κανόνες δικαίου της αστικής δημοκρατίας ενώ παράλληλα σέβονται απόλυτα και τηρούν τους κανόνες που εμπίπτουν στο δικό τους περί δικαίου αίσθημα. Έτσι, το κράτος και η κυρίαρχη τάξη αποκτούν σε αυτά ανεξέλεγκτες δυνατότητες δράσης χωρίς περιορισμούς από τους νομικούς και πολιτικούς δημοκρατικούς θεσμούς, με συνέπεια την εγκαθίδρυση της απόλυτης αυθαιρεσίας σε βάρος των

¹⁰⁰ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ Δ., *Δημοκρατία και Παγκοσμιοποίηση*, ό.π., σελ. 81 και ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα- Δίκαιο, Οικονομική κρίση και Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 125

¹⁰¹ ΠΙΤΤΑΣ Κ., *Η φασιστική απειλή και η πάλη για να την τσακίσουμε*, ό.π., σελ. 12

¹⁰² ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ Μ.- ΚΑΡΑΚΑΣΗ Κ.,- ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ- ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Δ.- ΧΑΤΖΗΩΣΗΦ Χ., *Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης και οι σημερινές «αναβιώσεις» της*, ό.π., σελ. 16 και ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ Ν. –ΜΙΛΙΜΠΙΑΝΤ Ρ.- ΦΑΥ Ζ. Π., *Προβλήματα του σύγχρονου κράτους και του φασιστικού φαινομένου*, ό.π., σελ. 96, 159- 160

¹⁰³ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ Δ., *Δημοκρατία και Παγκοσμιοποίηση*, ό.π., σελ.241 και ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *4^η Αυγούστου*, ό.π., σελ. 83

αδύναμων κοινωνικών τάξεων και στρωμάτων φτάνοντας ακόμα και στην κατάργηση της ιδιότητας του υποκειμένου.¹⁰⁴

Ο Χίτλερ καγκελάριος

Η καταπάτηση των δημοκρατικών θεσμών στη ναζιστική Γερμανία, φαίνεται από τις πρώτες κιόλας ώρες διακυβέρνησης του Χίτλερ. Στις 30 Ιανουαρίου 1933 ο Χίτλερ γίνεται καγκελάριος. Από την επόμενη κιόλας των εκλογών, το κομμουνιστικό κόμμα τίθεται εκτός νόμου, αν και ο Χίτλερ δεν έχει εξασφαλίσει την απόλυτη πλειοψηφία. Στην αυτοδυναμία που κέρδισε στη συνέχεια, συνέβαλαν με τη συνδρομή τους και το κόμματα της αντιπολίτευσης. Τον Ιούνιο του ίδιου έτους όλα τα κόμματα, πλην του ναζιστικού διαλύθηκαν.¹⁰⁵ Η εκτελεστική εξουσία, κατόπιν Εξουσιοδοτικής Πράξης που εκδόθηκε στις 23 Μαρτίου 1933, είχε το δικαίωμα να εκδίδει νόμους χωρίς να απαιτείται ο κοινοβουλευτικός έλεγχος αυτών. Μόνο σε σημαντικούς νόμους και καθαρά για λόγους νομιμοφάνειας ήταν απαραίτητος ο κοινοβουλευτικός έλεγχος.¹⁰⁶

Η σταδιακή κατάργηση της δημοκρατίας από τον Μουσολίνι

Και ο Μουσολίνι κατέλυσε, αν και σταδιακά, τους δημοκρατικούς θεσμούς. Συγκεκριμένα, όταν ο Μουσολίνι ανέλαβε την εξουσία δήλωσε ότι δεν θα ήθελε να κυβερνήσει χωρίς το Κοινοβούλιο, στο βαθμό βέβαια που οι βουλευτές δεν είχαν επιθετική συμπεριφορά προς το καθεστώς του.

Ο «εκ-φασισμός»¹⁰⁷ του πολιτικού συστήματος στην Ιταλία, μπορεί να χωριστεί σε δύο φάσεις. Η πρώτη, αφορά το διάστημα 1922- 1925 όπου οι κοινοβουλευτικοί θεσμοί διατηρήθηκαν έως ότου δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες για την

¹⁰⁴ ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα- Δίκαιο, Οικονομική κρίση και Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 124

¹⁰⁵ LIVET G.- MOUSNIER R., *Η Ευρώπη από το 1848 μέχρι σήμερα*, ό.π., σελ. 130

¹⁰⁶ ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *4^η Αυγούστου*, ό.π., σελ. 270

¹⁰⁷ ΠΑΠΑΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Β., *Συγκριτικό Συνταγματικό Δίκαιο- Η πορεία προς την “κλασική” δημοκρατία: η περίπτωση της Ιταλίας*, Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας, 1995, σελ. 44-45

εφαρμογή των φασιστικών ιδεών. Η φάση αυτή χαρακτηρίστηκε ως «προπαρασκευαστική» καθώς δεν παρουσιάστηκαν αλλαγές στο Statuto albertino, το Σύνταγμα της Ιταλίας, αλλά παρατηρούνται αλλαγές στο προσωπικό που στελεχώνει όλους τους τομείς της κρατικής λειτουργίας.

Στη δεύτερη φάση (1925- 1943), αφού κρίθηκε ότι έχουν ευδοκιμήσει οι συνθήκες για την εδραίωση του φασισμού, εκδόθηκε νόμος (2263/24.12.1925) ο οποίος κατέστησε τον Μουσολίνι «υπερ-όργανο» που συγκέντρωνε στον έλεγχό του όλες τις εξουσίες χωρίς να υπόκειται σε ελέγχους. Συγκεκριμένα, το άρθρο 2 του νόμου αυτού, κατέργησε την ευθύνη του πρωθυπουργού έναντι του Κοινοβουλίου, ενώ παράλληλα αφαίρεσε από το Στέμμα όλες τις ουσιαστικές αρμοδιότητες, αφήνοντας σε αυτό μόνο όσες είχαν συμβολικό και τελετουργικό χαρακτήρα.¹⁰⁸

Το 1939 με το νόμο 129/13.1.1939, ιδρύθηκε η «Βουλή των Συντεχνιών» προς αντικατάσταση της Βουλής των αντιπροσώπων. Τα μέλη της νέας Βουλής εκλέγονταν βάσει μίας λίστας που περιείχε τις προτάσεις του πρωθυπουργού καταργώντας τη λαϊκή ψήφο.

Η δικτατορία του Μεταξά ενάντια στους κοινοβουλευτικούς θεσμούς

Μελετώντας την ελληνική συνταγματική ιστορία, ενδιαφέρον παρουσιάζεται στη δικτατορία της 4ης Αυγούστου 1936, Τις παραμονές της δικτατορίας του Μεταξά, το κοινοβουλευτικό σύστημα δοκιμαζόταν από πολιτική αστάθεια και οι προσπάθειες για εξασφάλιση ισχυρής δημοκρατικής κυβέρνησης αποτύγχαναν η μία μετά την άλλη. Ο ισχυρός ανταγωνισμός του παρελθόντος είχε προκαλέσει διχασμό ανάμεσα στα πολιτικά κόμματα.¹⁰⁹

Ο Μεταξάς εξέφρασε απροκάλυπτα το μένος του προς τους κοινοβουλευτικούς θεσμούς, που μέχρι τότε είχαν σταθεί εμπόδιο στην επίτευξη των φιλόδοξων σχεδίων του ενώ ταυτόχρονα κατηγορούσε την Γ΄ Αναθεωρητική Βουλή ότι δεν κατάφερε να

¹⁰⁸ ΠΑΠΑΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Β., *Συγκριτικό Συνταγματικό Δίκαιο- Η πορεία προς την “κλασική” δημοκρατία: η περίπτωση της Ιταλίας*, ό.π., σελ. 46 και ΡΗΓΟΣ Α., *Τα κρίσιμα χρόνια, 1935-1941*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1995, σελ. 64 και ΣΟΪΕΡ Γ., *Σύντροφος Μουσολίνι- Ρίζες και Δρόμοι του πρωτογενούς φασισμού*, ό.π., σελ. 128 και LIVET G.- MOUSNIER R., *Η Ευρώπη από το 1848 μέχρι σήμερα*, ό.π., σελ. 119

¹⁰⁹ ΠΕΤΡΑΚΗ Μ., *Ο μύθος του Μεταξά- Δικτατορία και προπαγάνδα στην Ελλάδα*, ό.π., σελ. 23

αναθεωρήσει το Σύνταγμα του 1911 και να δώσει κυβέρνηση στη χώρα. Αξιοσημείωτο βέβαια είναι ότι καθόλη τη διάρκεια της δικτατορίας του, ο ίδιος κυβερνούσε με γνώμονα τη δική του θέληση, τη θέληση του Γεωργίου και της οικονομικής ολιγαρχίας.¹¹⁰ Τα αστικά πολιτικά κόμματα της εποχής στάθηκαν αδύναμα να ασκήσουν μία δημοκρατική πολιτική, να αφουγκραστούν και να προσαρμοστούν στις νέες απαιτήσεις των λαϊκών μαζών και να συνεργαστούν με τις νέες κοινωνικές δυνάμεις, οχυρώνοντας τους κοινοβουλευτικούς θεσμούς μπροστά στην απειλή του φασισμού. Η παράβαση των συνταγματικών θεσμών εντοπίστηκε ήδη από τα δύο πρώτα διατάγματα που εξέδωσε ο βασιλιάς Γεώργιος Β', με πρόταση της κυβέρνησης Μεταξά, τις "ληξιαρχικές πράξεις θανάτου της δημοκρατίας" όπως χαρακτηρίστηκαν από μερίδα της τότε κυβέρνησης.¹¹¹

Και τα δύο διατάγματα είναι προδήλως αντισυνταγματικά, αφού το μεν ανέστειλε την ισχύ των σημαντικότερων εγγυήσεων των ατομικών ελευθεριών, ενώ το δεύτερο διέλυσε την Γ' Αναθεωρητική βουλή χωρίς την προκήρυξη εκλογών.¹¹² Σχετικά με το πρώτο διάταγμα αξίζει να σημειωθεί ότι στηριζόταν στη Συντακτική Πράξη του Συντάγματος του 1935 η οποία είχε καταργηθεί με την επαναφορά του Συντάγματος του 1911.¹¹³ Ο Ν. Αλιβιζάτος επισημαίνει σχετικά με τα διατάγματα αυτά «Η συμβολική σημασία των διαταγμάτων της 4ης Αυγούστου ήταν διπλή. Κατά πρώτο λόγο αποτελούσαν το επιστέγασμα των αντισυνταγματικών πρακτικών που είχαν ακολουθήσει και ταυτόχρονα τη νομική έκφραση των αδιεξόδων του εθνικού διχασμού...ενώ κατά δεύτερο λόγο, ανάγγελλαν τον νόθο και αντιφατικό χαρακτήρα του δικτατορικού καθεστώτος που εγκαθίδρυναν, τονίζοντας την δυσυπόστατη φύση της εκτροπής που δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς τη συνεργασία του

¹¹⁰ ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *4^η Αυγούστου*, ό.π., σελ. 38

¹¹¹ ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ Ν., *Εισαγωγή στην Ελληνική Συνταγματική Ιστορία– Σημειώσεις πανεπιστημιακών παραδόσεων- 1821- 1941*, Αθήνα– Κομοτηνή, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1981, σελ 163 και ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ Γ., *Κοινοβούλιο και μοναρχία στην Ελλάδα*, ό.π., σελ. 237

¹¹² ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ Γ. *Η δημοκρατία του μεσοπολέμου- 1922-1936*, Αθήνα, Σύγχρονη Ιστορία, 1987, σελ. 39

¹¹³ ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ Ν., *Εισαγωγή στην Ελληνική Συνταγματική Ιστορία– Σημειώσεις πανεπιστημιακών παραδόσεων- 1821- 1941*, ό.π., σελ. 163 και ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ Γ., *Πολιτική και Συνταγματική Ιστορία της Ελλάδας 1821-1941*, Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας, 2001, σελ. 238 και ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *4^η Αυγούστου*, ό.π., σελ. 39 και ΡΗΓΟΣ Α., *Τα κρίσιμα χρόνια, 1935-1941*, ό.π., σελ. 59

Γεωργίου Β' και του Μεταξά που επιδίωκαν διαφορετικούς στόχους».¹¹⁴ Αμέσως μετά την υπογραφή των διαταγμάτων προχώρησε σε αντικατάσταση των υπουργών εκείνων που δεν του ανέπνεαν εμπιστοσύνη και αναπλήρωση εκείνων που είχαν παραιτηθεί.¹¹⁵

Η κατάργηση του Συντάγματος του 1952 και η εγκαθίδρυση της Χούντας από τον Γ. Παπαδόπουλο

Η χώρα μας γνώρισε την εγκαθίδρυση φασιστικού καθεστώτος και συνεπώς, την κατάλυση κάθε μορφής δημοκρατίας, για δεύτερη φορά το 1967. Συγκεκριμένα, στις 21 Απριλίου 1967, μία ομάδα αξιωματικών με επικεφαλής τον συνταγματάρχη και άνθρωπο της CIA Γ. Παπαδόπουλο, προχώρησε στην κατάλυση του Συντάγματος του 1952 και ανέτρεψε την κυβέρνηση Π. Κανελλόπουλου μέσω στρατιωτικού πραξικοπήματος. Οι πραξικοπηματίες επιχείρησαν να παρουσιάσουν την κίνησή τους ως σύμφωνη με τις διατάξεις του άρθρου 91 περί κατάστασης πολιορκίας. Εμφάνισαν λοιπόν το βασιλικό διάταγμα 280, το οποίο κήρυσσε τη χώρα σε κατάσταση πολιορκίας, ο βασιλιάς όμως αρνήθηκε αρχικά να το υπογράψει. Το άρθρο 91 έδινε μεν τη δυνατότητα για αξιοποίησή του για αντισυνταγματικούς σκοπούς, προέβλεπε ωστόσο την έκδοση του διατάγματος αυτού κατόπιν πρότασης του υπουργικού συμβουλίου.

Η Α' συντακτική πράξη που εκδόθηκε λίγο μετά την επιβολή του πραξικοπήματος, καθόριζε την στρατιωτική- χουντική κυβέρνηση ως την πηγή της εξουσίας και έθετε ως στόχο της κυβέρνησης αυτής το να «προστατευθή το κρατούν πολιτειακόν και κοινωνικόν καθεστώς κατά πάντων των επιβουλευομένων αυτό». Απάλλαξε τον βασιλιά από την αρμοδιότητα άσκησης της συντακτικής εξουσίας, την οποία στο εξής θα ασκούσε αποκλειστικά η κυβέρνηση. Τέλος, εξάγγειλε την επερχόμενη κατάργηση Συντάγματος το οποίο θα υποβαλλόταν στην έγκριση του λαού με τη διαδικασία του

¹¹⁴ Για τον Γεώργιο η δικτατορία ήταν κατ' αρχήν μία αναγκαία παρένθεση για την σταθεροποίηση του θρόνου και την επίλυση των προβλημάτων της χώρας, ενώ για τον Μεταξά, η δικτατορία αποτελούσε το καταλληλότερο πολιτικό καθεστώς για την Ελλάδα του μεσοπολέμου. Βλ. σχετικά: ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ Ν., *Εισαγωγή στην Ελληνική Συνταγματική Ιστορία– Σημειώσεις πανεπιστημιακών παραδόσεων- 1821-1941*, ό.π., σελ. 238-239

¹¹⁵ ΑΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *4^η Αυγούστου*, ό.π., σελ. 40

δημοψηφίσματος. Η συντακτική πράξη που ακολούθησε, εκκαθάρισε τον κρατικό μηχανισμό από όσους φοβόταν ότι θα προβάλουν αντίσταση στα σχέδιά της.¹¹⁶

Πράγματι, προχώρησε στη σύνταξη Συντάγματος, «ψευδο- Σύνταγμα» όπως χαρακτηρίστηκε, το οποίο υποβλήθηκε σε ένα απόλυτα νόθο δημοψήφισμα.¹¹⁷ Το ψευδο- Σύνταγμα διατήρησε τη μορφή της βασιλευόμενης δημοκρατίας (άρθρο 2) γεγονός οξύμωρο αφού μετά την αποτυχημένη προσπάθεια του βασιλιά το 1967, να κάνει το δικό του πραξικόπημα, κατέφυγε στο εξωτερικό. Φυσικά, δεν γίνεται λόγος για δημοκρατία. Στο άρθρο 89, κατοχύρωνε την προεξέχουσα θέση του πρωθυπουργού. Κατοχύρωνε ακόμα το ρόλο των ενόπλων δυνάμεων στο πολιτικό σύστημα (άρθρο 129- 132) ενώ με το άρθρο 49 περιοριζόταν ο ρόλος του βασιλιά αφού δεν ασκούσε πια τη διοίκηση των ενόπλων δυνάμεων. Οι επόμενες διατάξεις όριζαν ότι τα κόμματα έπρεπε να διέπονται από εθνικές αρχές ενώ η λειτουργία, το καταστατικό και τα οικονομικά τους υπάγονταν στον έλεγχο του Συνταγματικού δικαστηρίου. Ο βουλευτής ή ο υποψήφιος βουλευτής δεν έπρεπε να έχει καταδικαστεί για συμμετοχή σε κόμμα, σωματείο, ή οποιαδήποτε οργάνωση που στοχεύει στην ανατροπή του κρατούντος πολιτικού και κοινωνικού καθεστώτος (άρθρο 61 παρ. 2στ). Στο ζήτημα της βουλευτικής ασυλίας, το χουντικό Σύνταγμα υιοθέτησε τις διατυπώσεις της πρότασης αναθεώρησης του 1963 που διευκόλυνε την άρση της (άρθρο 67-68). Αποκλείονταν η σύσταση εκτελεστικών κοινοβουλευτικών επιτροπών σε κρίσιμα θέματα όπως αυτά της εξωτερικής πολιτικής (άρθρο 77 παρ.3). Εισήγαγαν την έννοια της κατάχρησης δικαιώματος (άρθρο 24) ως βασικού μοχλού αναίρεσης των δικαιωμάτων. Ενσωμάτωσε στο Σύνταγμα το παρα- Σύνταγμα των προηγούμενων δεκαετιών (άρθρο 136 παρ.2). Στην προσπάθεια της να αποπροσανατολίσει το λαό, ενσωμάτωσε τις σχετικές με τα δικαιώματα διατάξεις του Συντάγματος του 1952. Αυτό που παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον είναι ότι, με το άρθρο 23, επαναλάμβανε τη διατύπωση και διατηρούσε σε ισχύ επεκτείνοντας και ενισχύοντας μάλιστα τη συνταγματική προστασία του ξένου και του εφοπλιστικού κεφαλαίου που είχε ήδη κατοχυρώσει συνταγματικά το άρθρο 11 του Συντάγματος

¹¹⁶ ΚΟΥΝΔΟΥΡΟΣ Σ. Ρ., *Η Ασφάλεια του καθεστώτος- Πολιτικοί κρατούμενοι Εκτοπίσεις και Τάξεις στην Ελλάδα, 1924-1974*, ό.π., σελ. 22 και ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Ελληνική Συνταγματική Ιστορία, 1941-2001*, ό.π., σελ. 125

¹¹⁷ Το δημοψήφισμα αυτό επιβλήθηκε σε καθεστώς βίας και νοθείας και τα αποτελέσματά του ήταν πλασματικά. Υποτίθεται ότι υπερψηφίστηκε με ποσοστό 91,87%. Βλ. σχετικά: ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Ελληνική Συνταγματική Ιστορία, 1941-2001*, ό.π., σελ. 124- 126

του 1952. Το άρθρο 135 και 136 παρ.4 δεν όριζε συγκεκριμένο χρόνο διεξαγωγής των εκλογών και μέχρι τότε η διακυβέρνηση της χώρας θα γινόταν με νομοθετικά διατάγματα χωρίς την απαιτούμενη έγκριση κάποιας Βουλής.¹¹⁸

Το φασιστικό φαινόμενο αντιμετωπίζει την πιο σημαντική στιγμή του κοινοβουλευτισμού, όπως τη συζήτηση και την επεξεργασία των νομοσχεδίων και τον κοινοβουλευτικό έλεγχο, ως απόσπαση από τα βασικά καθήκοντα της. Χαρακτηριστική είναι η άποψη του Σεραφείμ Μάξιμου: «Η μηχανική του Κοινοβουλίου είναι βραδύτατη, ζητήματα σπουδαία λύνονται στους διαδρόμους, δεκάδες νομοσχέδια ψηφίζονται χωρίς να είναι καν γνωστό το περιεχόμενό τους, η γραφειοκρατία τα επεξεργάζεται εκ των προτέρων και τα διορθώνει εκ των υστέρων, οι βουλευταί ενδιαφέρονται για την πελατεία τους και οι συνεδριάσεις παρουσιάζουν πολλές φορές το θέαμα καφενείου μετά το μεσονύκτιο...Είναι δύσκολο να περιγραφεί η ασχήμια αυτή του κοινοβουλίου, αδιαφορία με την οποία ψηφίζονται νόμοι που καθορίζουν τις τύχες χιλιάδων και εκατομμυρίων ανθρώπων. Ο κοινοβουλευτισμός είναι ένα μεγάλο αίσχος, μία μεγάλη απάτη».¹¹⁹

5.2 Περιορισμός ατομικών ελευθεριών

Οι όποιες κατοχυρωμένες ελευθερίες καταργούνται πλήρως, τα πολιτικά δικαιώματα και οι ελευθερίες καταπατώνται, τα πολιτικά κόμματα διαλύονται, το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι καταργείται.

Τα φασιστικά καθεστάτα κατάργησαν εν γένει την ιδιότητα του υποκειμένου για μεγάλα τμήματα του πληθυσμού, ξεπερνώντας την απλή στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων.¹²⁰ Αρνούνται την ισότητα των ατόμων και κατ' επέκταση αρνούνται τη

¹¹⁸ ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Τα Ελληνικά Συντάγματα – Από το σχέδιο συντάγματος του Ρήγα έως την αναθεώρηση του 2008*, τόμος Ι, Αθήνα, Ξιφαράς, 2010, σελ. 127-128

¹¹⁹ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ Σ., *Η κρίση του κοινοβουλευτισμού στον μεσοπόλεμο και το τέλος της Β' Ελληνικής Δημοκρατίας το 1935– Οι θεσμικές όψεις μιας οικονομικής κρίσης*, Αθήνα, Ευρασία, 2012, σελ. 92

¹²⁰ ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα- Δίκαιο, Οικονομική κρίση και Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 124

συγκρότηση της ίδιας της κοινωνίας αφού η έννοια αυτής εμπερικλείει ίσους, ελεύθερους, αυτόνομους πολίτες, ξεπερνώντας κάθε μορφή διαφορετικότητας.¹²¹

Η κατάργηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων από τους ναζί

Κατάφωρη έκπτωση αξιών, άρνηση της αξίας της ανθρώπινης ζωής, της ανθρώπινης αξιοπρέπειας παρατηρείται στο ναζιστικό κράτος. Το Φεβρουάριο του 1933, ο υπουργός Εσωτερικών, κατόπιν εντολών του Χίτλερ, συνέταξε έκτακτο διάταγμα καταργώντας θεμελιώδεις αρχές μέσα σε μία και μόνη παράγραφο. Συγκεκριμένα κατάργησε την ελευθερία του ατόμου (άρθρο 114Σ), το απαραβίαστο της κατοικίας (άρθρο 115Σ), το απόρρητο των ταχυδρομικών, τηλεφωνικών και τηλεγραφικών επικοινωνιών (άρθρο 117Σ), την ελευθερία της έκφρασης, προφορική ή διά του τύπου ((άρθρο 118Σ), την ελευθερία του συναθροίζεσθαι (άρθρο 123Σ), του συνεταιρίζεσθαι (άρθρο 124Σ) και το απαραβίαστο της περιουσίας (άρθρο 153Σ).¹²²

Απόδειξη αυτού οι διατάξεις που εμπεριέχονται στο πρόγραμμα του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος της Γερμανίας (στο εξής NSDAP), στα ψηφία 4 και 5 τα οποία αναφέρουν ότι: «Πολίτης του γερμανικού κράτους μπορεί να είναι μόνον αυτός ο οποίος είναι μέλος του γερμανικού λαού. Μέλος του γερμανικού λαού μπορεί να είναι μόνον αυτός ο οποίος είναι γερμανικού αίματος... Γι αυτό το λόγο δεν μπορεί κανένας Εβραίος να είναι μέλος του γερμανικού λαού... Όποιος δεν είναι πολίτης (του γερμανικού κράτους), μπορεί να ζει στη Γερμανία μόνον ως φιλοξενούμενος και υπάγεται αναγκαστικά σε ειδική νομοθεσία για τους ξένους».¹²³

Το NSDAP στηρίχτηκε στη θεωρία της φυλετικής ανισότητας ενώ ταυτόχρονα υποσχέθηκε στους Γερμανούς μεγαλύτερη ισότητα ευκαιριών από αυτή που υπήρχε με το προηγούμενο καθεστώς.

Το 1935 το ναζιστικό μονοκομματικό «κοινοβούλιο» εξέδωσε νόμο, η 1^η διάταξη του οποίου αναφέρει: «περί προστασίας του γερμανικού αίματος και της γερμανικής τιμής», ο οποίος αποτελεί το θεμελιώδη νόμο για την νομική επιστήμη του ναζιστικού

¹²¹ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ Δ., *Δημοκρατία και Παγκοσμιοποίηση*, ό.π., σελ. 81, 118 και ΣΤΑΜΑΤΕΛΑΤΟΣ Μ., *Ο Φασισμός και ο ρατσισμός στη σημερινή Ευρώπη – επισημάνσεις, συμπεράσματα, συστάσεις της εκθέσεως του Δημ. Ευρυγένη προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*, ό.π., σελ. 13

¹²² ΛΑΝΑΡΑΣ Κ., *Εθνικοσοσιαλισμός- Κίνημα- Κόμμα- Κράτος*, ό.π., σελ. 161

¹²³ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ Δ., *Δημοκρατία και Παγκοσμιοποίηση*, ό.π., σελ. 31

κράτους. Στον ίδιο νόμο αναφέρεται ακόμα ότι «γάμοι μεταξύ Εβραίων και ατόμων γερμανικής εθνικότητας ή ατόμων συγγενικού προς το γερμανικό αίματος, απαγορεύονται. Γάμοι οι οποίοι τελέστηκαν στο εξωτερικό με στόχο την αποφυγή της ισχύος του νόμου, θεωρούνται άκυροι». Και συνεχίζει στην επόμενη παράγραφο: «Εξωσυζυγική επαφή μεταξύ Εβραίων και ατόμων γερμανικής εθνικότητας ή ατόμων συγγενικού προς το γερμανικό αίματος απαγορεύονται».¹²⁴

Ακόμα θεωρούνται εγκληματική πράξη και προσβολή της φυλής οι σεξουαλικές σχέσεις με αλλόφυλους.¹²⁵ Οι άνδρες των Ές- Ές βασάνιζαν τους ομοφυλόφιλους, βιάζοντάς τους και στη συνέχεια τους εκτελούσαν ή τους φυλάκιζαν. Η ενεργητική ομοφυλοφιλία επιτρεπόταν στην περίπτωση αυτή διότι λειτουργούσε ως ένας τρόπος τιμωρίας της παθητικής ομοφυλοφιλίας.¹²⁶

Αποφάσιζαν ποιοί θα γονιμοποιήσουν και ποιοί όχι. Δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι υποβλήθηκαν σε στειρώση ή ευνουχισμό. Το σλόγκαν των ναζί για τις γυναίκες ήταν: «Παιδιά, κουζίνα, εκκλησία».¹²⁷

Η απαξίωση της ζωής φαίνεται και από το γεγονός ότι η ιδιότητα του ανθρώπου δεν χαρακτηρίζει τις κατώτερες φυλές ή τα άτομα που είναι ή θεωρούνται φορείς κληρονομικών ασθενειών και ως εκ τούτου δεν είναι άξια να ζουν.¹²⁸ Το αποκορύφωμα της ναζιστικής βιαιότητας, πραγματοποιήθηκε τον Μάιο του 1945 και δεν είναι άλλο από τη βιομηχανική εξόντωση έξι εκατομμυρίων Εβραίων, εκατοντάδων χιλιάδων τσιγγάνων και άλλων ομάδων, το πιο μεγάλο έγκλημα της ιστορίας,¹²⁹

¹²⁴ ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα- Δίκαιο, Οικονομική κρίση και Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 124 και ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ Δ., *Δημοκρατία και Παγκοσμιοποίηση*, ό.π., σελ. 32

¹²⁵ Το ζήτημα του τι αποτελεί σεξουαλική σχέση απασχόλησε ακόμα και το Ανώτατο Δικαστήριο του Ράιχ, το οποίο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ακόμα και η απλή ένδειξη τρυφερότητας αποτελεί κακούργημα. Βλ. σχετικά ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ Δ., *Δημοκρατία και Παγκοσμιοποίηση*, ό.π., σελ. 33

¹²⁶ ΡΑΦΑΗΛΙΔΗΣ Β., *Θερμοί και ψυχροί πόλεμοι- Δημοκρατίες και φασίστες εναντίον κομμουνιστών – Δημοκράτες και κομμουνιστές εναντίον φασιστών*, ό.π., σελ. 288

¹²⁷ ΠΙΤΤΑΣ Κ., *Η φασιστική απειλή και η πάλη για να την τσακίσουμε*, ό.π., σελ. 10

¹²⁸ Η έννοια του ανθρώπου εμφανίζεται με το Διαφωτισμό και την αυγή των θεωριών του κοινωνικού συμβολαίου και έχει απαίτηση οικουμενικής ισχύος, αλλά πολύ απέχει από την πραγμάτωση των προϋποθέσεων ισχύος του. Βλ. σχετικά: ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ Δ., *Δημοκρατία και Παγκοσμιοποίηση*, ό.π., σελ. 34, 39

¹²⁹ Συγκεκριμένα απαριθμούνται έξι εκατομμύρια Εβραίοι, δυόμιση εκατομμύρια Πολωνοί, 520.000 Τσιγγάνοι, 473.000 Ρώσοι αλλά και δεκάδες χιλιάδες σοσιαλιστές, κομμουνιστές, αριστεροί,

Οι νόμοι αυτοί θεσπίστηκαν για την προάσπιση της γερμανικής τιμής εννοώντας τη φυλετική τιμή, την καθαρότητα του γερμανικού αίματος. Για το ναζιστικό κράτος το αίμα ορίζει την ιδιότητα του ανθρώπου. Στην κορυφή της πυραμίδας βρισκόταν η αρία φυλή, ενώ στη βάση της «όντα απαξιωμένης ζωής με εμφάνιση ανθρώπου».¹³⁰

Λίγο μετά την κατάκτηση της χώρας, οι Γερμανοί προχώρησαν σε δέσμευση λογαριασμών και θυρίδων που ανήκαν στην περιουσία Εβραίων ενώ με διάταγμα προχώρησαν στη συγκέντρωση τους σε μία τράπεζα επιτρέποντάς τους συγκεκριμένη πρόσβαση σε αυτούς (για την ακρίβεια μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν για λόγους σίτισης μόνο 250 ζλότι εβδομαδιαίως). Λίγο αργότερα, συγκεκριμένα, τον Νοέμβριο του 1939 ιδρύθηκε η υπηρεσία Επιτροπείας της κυβέρνησης του γενικού κυβερνείου με σκοπό την διαφύλαξη της κρατικής περιουσίας, την κατάσχεση περιουσιών χωρίς κάτοχο αλλά και εκείνων που ανήκαν στους εχθρούς του κράτους. Με τη δολοφονία των Εβραίων τα περιουσιακά τους ακίνητα θεωρήθηκαν ως "de facto από καιρό απαλλοτριωμένα αγαθά και ως άνευ κυρίου περιουσιακά αντικείμενα και ως de jure περιουσία του γενικού κυβερνείου".¹³¹

Αν και δεν υπάρχουν ακριβή στοιχεία, από μελέτες προκύπτει ότι την διετία 1938-39 είχε απαλλοτριωθεί το ένα τέταρτο της περιουσίας των Εβραίων Γερμανικής και Αυστριακής καταγωγής, τα έσοδα των οποίων μετατράπηκαν σε ομόλογα δημοσίου, απαλύνοντας σημαντικά την οικονομική ζημία του πολέμου.¹³²

Σε απαλλοτρίωση προχώρησε το γερμανικό κράτος και για την περιουσία των Εβραίων σε κοσμήματα και γενικά σε χρυσό. Συγκεκριμένα, το 1942 ο Χίτλερ συμφώνησε με τον πρόεδρο της τράπεζας του Ράιχ, Φούνκ, ο οποίος πλήρωσε το αντίτιμο των περιουσιακών αυτών στοιχείων. Τα έσοδα μεταφέρθηκαν στην Κεντρική Τράπεζα του Ράιχ.

δημοκράτες, συνδικαλιστές, ομοφυλόφιλοι και όχι μόνο. Βλ. σχετικά: ΠΙΠΤΑΣ Κ., *Η φασιστική απειλή και η πάλη για να την τσακίσουμε*, ό.π., σελ. 9 και ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Θ., *Παλιοί και νέοι φασισμοί*, ό.π., σελ. 15- 16 και ΡΙΣΑΡ Λ., *Ναζισμός και κουλτούρα*, ό.π., σελ. 41

¹³⁰ ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα- Δίκαιο, Οικονομική κρίση και Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 124 και ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ Δ., *Δημοκρατία και Παγκοσμιοποίηση*, ό.π., σελ. 35

¹³¹ ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα- Δίκαιο, Οικονομική κρίση και Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 127 και GOTZ A., *Το λαϊκό κράτος του Χίτλερ- ληστεία, φυλετικός πόλεμος και εθνικοσοσιαλισμός*, ό.π., σελ. 236

¹³² GOTZ A., *Το λαϊκό κράτος του Χίτλερ- ληστεία, φυλετικός πόλεμος και εθνικοσοσιαλισμός*, ό.π., σελ. 24, 346

Η καταπάτηση των ατομικών δικαιωμάτων στο καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου

Η δικτατορία του Μεταξά ακολούθησε πιστά την πολιτική του φασίστα προκατόχου της. Δεν θα μπορούσε λοιπόν να εκλείψει από τη σφαίρα καταστρατήγησής της, το σύνολο των ατομικών δικαιωμάτων.

Αν και το Σύνταγμα του 1927 έφερε στην Ελλάδα πληθώρα ατομικών δικαιωμάτων συνταγματικά κατοχυρωμένων, όπως η ελευθερία έκφρασης, η ελευθεροτυπία, το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι, η επαναλαμβανόμενη κήρυξη της χώρας σε κατάσταση πολιορκίας, η οποία από μόνη της ήταν καταχρηστική, είχε ως αποτέλεσμα τον περιορισμό των ατομικών δικαιωμάτων όπως εκείνο της ελευθερίας της έκφρασης. Παρατηρήθηκαν πολλές παραβιάσεις αυτών, όποτε κρινόταν απαραίτητο χωρίς φυσικά αντικειμενικούς λόγους, μέσω ψηφισμάτων και κυρίως συντακτικών πράξεων, αναγκαστικών νόμων και νομοθετικών διαταγμάτων παρόλο που το Σύνταγμα του 1927 προέβλεπε πολύ αυστηρές προϋποθέσεις για την έκδοση νομοθετικών διαταγμάτων από την εκτελεστική εξουσία.¹³³

¹³³ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ Σ., *Η κρίση του κοινοβουλευτισμού στον μεσοπόλεμο και το τέλος της Β΄ Ελληνικής Δημοκρατίας το 1935– Οι θεσμικές όψεις μιας οικονομικής κρίσης*, ό.π., σελ 184- 185

Αντί επιλόγου

6. Ο κίνδυνος του φασισμού σήμερα

Από το 1935 και έπειτα, το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς έδειξε πλέον την ολοκληρωτική του μορφή, γεγονός που θα είχε αποφευχθεί αν οι δυτικές δημοκρατίες είχαν από την αρχή σε κάθε ευκαιρία δείξει σθένος και δημοκρατικό φρόνημα.¹³⁴

Στην προσπάθειά μας να απαντήσουμε στο ερώτημα αν υπάρχει φασισμός στον 21^ο αιώνα δεν θα πρέπει να μείνουμε προσκολλημένοι στα επιφανειακά χαρακτηριστικά του φασισμού όπως είναι τα σύμβολα του κλασικού φασισμού και η ενδυμασία αλλά να δώσουμε έμφαση στα λειτουργικά του χαρακτηριστικά. Κάθε επόμενο φασιστικό κίνημα οπωσδήποτε θα προσπαθούσε να βρει ένα εξιλαστήριο θύμα για τα δεινά του τόπου.¹³⁵ Μόνο αν είμαστε πραγματικά υποψιασμένοι θα μπορέσουμε να αναγνωρίσουμε την νέα μορφή του φασισμού και να τον αντιμετωπίσουμε στη γέννηση του.

Η πιο διαδομένη άποψη της μεταπολεμικής εποχής ήταν πως αν και υπάρχουν ακόμη φασίστες, δεν υπάρχουν πια οι συνθήκες για την δημιουργία ισχυρών φασιστικών κινήματων. Το τέλος του Μεγάλου Πολέμου άφησε πίσω του ένα έντονο αίσθημα αποστροφής,¹³⁶ γεγονός που αποτέλεσε και τον ισχυρότερο ανασταλτικό παράγοντα για την αναβίωση του φασισμού τα χρόνια που ακολούθησαν. Ωστόσο, το αίσθημα

¹³⁴ ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Θ., *Παλιοί και νέοι φασισμοί*, ό.π., σελ. 11, 15

¹³⁵ PAXTON R. O., *Η ανατομία του φασισμού*, ό.π., σελ 241-242

¹³⁶ ΣΤΑΜΑΤΕΛΑΤΟΣ Μ., *Ο Φασισμός και ο ρατσισμός στη σημερινή Ευρώπη – επισημάνσεις, συμπεράσματα, συστάσεις της εκθέσεως του Δημ. Ευρυγένη προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*, ό.π., σελ.

αυτό ξεθώριασε με το πέρασμα του χρόνου και την απώλεια της γενιάς των αυτόπτων μαρτύρων.

Σταδιακά (από τη δεκαετία του 1970 και μετά), η καπιταλιστική κρίση επανεμφανίζεται και οι προσδοκίες των πολιτών καταρρίπτονται ξανά λόγω των αντεργατικών πολιτικών που ακολούθησαν οι σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις. Δημιουργούνται λοιπόν και πάλι ευοίωνες συνθήκες για την αναβίωση του φασισμού.¹³⁷

Το 1970, στην έκθεση Ευρυγένη αναφέρεται ότι η ύπαρξη φασιστικών κινημάτων ήταν περιορισμένη και ο αριθμός των ενεργών μελών τους πολύ μικρός και σε ορισμένες μόνο περιπτώσεις έχει παρουσιάσει μία πολύ μικρή άνοδο μέσα στη δεκαετία αυτή.¹³⁸ Επισημάνθηκε ωστόσο ότι ο κίνδυνος να αποδώσουν καρπούς οι προσπάθειές τους είναι μεγάλος εάν τα δημοκρατικά κόμματα επαναπαυθούν σε ρητορικές επικλήσεις και δεν λάβουν μέτρα προσαρμοσμένα στον ενδεχόμενο κίνδυνο γιατί όπως και αν ερμηνεύσουμε το αδιέξοδο της δημοκρατικής διακυβέρνησης, κανένα φασιστικό κίνημα δεν έχει πιθανότητες να πάρει στα χέρια του την εξουσία χωρίς αυτό.¹³⁹

Οι πρόσφατες εξελίξεις στην ελληνική πραγματικότητα έρχονται για να επιβεβαιώσουν την άποψη αυτή. Η συγκέντρωση τριάντα δύο δικογραφιών που αναφέρονται στη δράση της Χ.Α. από τον Αύγουστο του 2012 με ενέργεια του τότε υπουργού Δημοσίας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη Νίκου Δένδια, επέδειξαν τα θεσμικά κενά στην αντιμετώπιση της βίαιης δράσης του ναζιστικού μορφώματος. Στις τριάντα δύο αυτές υποθέσεις ήρθε να προστεθεί και μία ακόμα, αυτή της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα στο Κερατσίνι καθώς και δεκάδες ακόμα υποθέσεις που εκκρεμούσαν.

Αυτή η νομική απραξία οχυρωνόταν επί χρόνια πίσω από το επιχείρημα ότι δεν μπορεί να διώκεται το φρόνημα αλλά οι πράξεις σε συνδυασμό με το γεγονός ότι στην ελληνική συνταγματική τάξη δεν προβλέπεται απαγόρευση πολιτικών

¹³⁷ ΠΙΤΤΑΣ Κ., *Η φασιστική απειλή και η πάλη για να την τσακίσουμε*, ό.π., σελ. 235

¹³⁸ ΣΤΑΜΑΤΕΛΑΤΟΣ Μ., *Ο Φασισμός και ο ρατσισμός στη σημερινή Ευρώπη – επισημάνσεις, συμπεράσματα, συστάσεις της εκθέσεως του Δημ. Ευρυγένη προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*, ό.π., σελ. 58, 64

¹³⁹ PAXTON R. O., *Η ανατομία του φασισμού*, ό.π., σελ 150, 240

κομμάτων.¹⁴⁰ Ως μέτρο αντιμετώπισης της Χ.Α μπορεί να οριστεί η εφαρμογή του άρθρου 187 του Ποινικού Κώδικα, το οποίο προβλέπει τη δίωξη των ηγετών εγκληματικής οργάνωσης ως ηθικών αυτουργών για τις παράνομες πράξεις των μελών της αλλά και μέσω της διεύρυνσης του αντικειμένου του άρθρου 187 του Π.Κ. περί εγκληματικής οργάνωσης και του άρθρου 195 του Π.Κ. περί του τι συνιστά κατάρτιση ένοπλης ομάδας.¹⁴¹ Δυστυχώς χρειάστηκε να έρθει η δολοφονία του Παύλου Φύσσα για να τεθούν σε εφαρμογή οι διατάξεις αυτές.

Ο φασισμός σα δυνατότητα υπάρχει μέσα σε οποιαδήποτε κοινωνία¹⁴² αν δεν υπάρχει η κατάλληλη πληροφόρηση και κινητοποίηση. Δεν αποτελεί ένα παροδικό φαινόμενο αλλά εμφανίζεται με διαφορετικές ιδεολογίες και εκφάνσεις σε διαφορετικές χρονικές περιόδους αλλά με κοινό πάντα παρανομαστή την κατάργηση της όποιας μορφής δημοκρατίας και την επιβολή ενός απολυταρχικού τρόπου διακυβέρνησης που στόχο έχει τη μακροήμερευση του κυρίαρχου κοινωνικο-οικονομικού σχηματισμού.¹⁴³

Οι μεταρρυθμίσεις είναι ο μόνος δυνατός τρόπος για την επίτευξη των αλλαγών που κάθε φορά επιδιώκονται, δεδομένου ότι αναφερόμαστε σε μία χώρα που σέβεται τους δημοκρατικούς θεσμούς και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές θα πρέπει να συναποφασιστούν μεταξύ ανθρώπων απαλλαγμένων από βίαια ένστικτα, οι

¹⁴⁰ Να σημειωθεί ότι κατά το σχηματισμό του ελληνικού συντάγματος του 1975, το οποίο ισχύει τροποποιημένο μέχρι και σήμερα, απορρίφθηκε η πρόβλεψη σύμφωνα με την οποία «κόμματα, των οποίων η δράσις τείνει εις ανατροπήν του ελευθέρου δημοκρατικού πολιτεύματος ή εκθέτει εις κίνδυνον την εδαφικήν ακεραιότητα της χώρας, τίθενται εκτός νόμου δι' αποφάσεως του κατά το άρθρον 100 του παρόντος Συντάγματος Δικαστηρίου». Βλ. σχετικά: ΨΑΡΡΑΣ Δ., *Η Χρυσή Αυγή μπροστά στη δικαιοσύνη*, Αθήνα, ό.π., σελ. 10

¹⁴¹ Επιπρόσθετα το ελληνικό Σύνταγμα ορίζει ότι η οργάνωση των πολιτικών κομμάτων «οφείλει να εξυπηρετεί την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος» (άρθρο 29, παρ. 1), όσοι άσκησαν το ατομικό δικαίωμα της ίδρυσης κόμματος με σκοπό τη διάπραξη κακουργημάτων «έχουν ήδη προβεί σε καταχρηστική άσκηση δικαιώματος». Βλ. σχετικά: ΨΑΡΡΑΣ Δ., *Η Χρυσή Αυγή μπροστά στη δικαιοσύνη*, Αθήνα, ό.π., σελ. 14-17

¹⁴² ΡΑΦΑΗΛΙΔΗΣ Β., *Θερμοί και ψυχροί πόλεμοι- Δημοκρατίες και φασίστες εναντίον κομμουνιστών – Δημοκράτες και κομμουνιστές εναντίον φασιστών*, ό.π., σελ. 237 και ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Θ., *Παλιοί και νέοι φασισμοί*, ό.π., σελ.13

¹⁴³ ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα- Δίκαιο, Οικονομική κρίση και Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 123

συνομιλητές να μην είναι άτομα που ασπάζονται, άμεσα ή έμμεσα τη βία¹⁴⁴ και αποδέχονται αυτή ως μέσο πολιτικού αγώνα, που έχει ως στόχο το πολίτευμα, το κράτος. Βία και μεταρρυθμίσεις βρίσκονται σε αλληλεξάρτηση, οι μεταρρυθμίσεις είναι απαραίτητες για τον περιορισμό της βίας και την ανατροπή των δημοκρατικών θεσμών.

Οι παραδοσιακοί πολιτικοί θα συνεχίσουν να πιστεύουν ότι η κατάληψη της εξουσίας από τον Μουσολίνι θα είναι μόνο «επεισόδιο», που κράτησε όμως 25 χρόνια.¹⁴⁵

Η Ευρώπη, φαίνεται καθαρά πια, να υιοθετεί την αντίληψη ότι ο φασισμός μπορεί να λύσει προβλήματα που η δημοκρατία δεν μπορεί. Αργά αλλά σταθερά, οι εκφραστές της αντίληψης αυτής φαίνονται να αναδύονται σχεδόν παντού, ανάλογα με την έκταση και την ένταση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι ευρωπαϊκές κοινωνίες. Ο φασισμός κερδίζει ολοένα και πιο γρήγορα έδαφος και μάλιστα, πολλές φορές μέσω νομίμων διαδικασιών. Αργά αλλά σταθερά στην αρχή, παρακολούθησαμε τις πρώτες συμμετοχές νεοφασιστών σε ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, πρώτα το 1994 στην Ιταλία, γενέθλια γη του ιστορικού φασισμού, και έπειτα στην Αυστρία το 2000. Στη συνέχεια, είδαμε αυτή την εξέλιξη να επιταχύνεται, ιδίως από την κρίση του 2008 και μετά, με την εκλογική νίκη του *Εθνικού Μετώπου* στη Γαλλία όπως και το *Jobbik* στην Ουγγαρία, την Ελλάδα, και πιο πρόσφατα στην Ουκρανία με τη συμμετοχή τους στην προσωρινή κυβέρνηση. Ο κίνδυνος πια είναι εμφανής και η ανάγκη αντιμετώπισής του, επιβεβλημένη.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Διευκρινίζεται ότι δεν αναφέρεται στη «βία ως πράξη αντίστασης σε ανελεύθερα καθεστάτα...ούτε στην αυθόρμητη βία, αυτή δηλαδή που εκδηλώνεται ως στιγμιαία αντίδραση σε μία απρόσμενη αδικία... ούτε στη συμβολική βία η οποία εκδηλώνεται με πράξεις τυπικά παράνομες, που είναι όμως κοινωνικά ευρύτερα αποδεκτές ιδίως σε περιόδους έντασης...ούτε η βία που εκδηλώνεται με τη μορφή της κοινωνικής παραβατικότητας ή του χουλιγκανισμού...». Βλ. σχετικά: ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ Ν., *Ποιά Δημοκρατία για την Ελλάδα μετά την κρίση - Για την αποκατάσταση των λέξεων και του νοήματος*, Αθήνα, Πόλις, 2013, σελ. . 25-34

¹⁴⁵ ΣΟΪΕΡ Γ., *Σύντροφος Μουσολίνι- Ρίζες και Δρόμοι του πρωτογενούς φασισμού*, ό.π., σελ. 122

¹⁴⁶ Ανασύρθηκε από: <https://enthemata.wordpress.com> Τελευταία επίσκεψη: 3/3/2015 και <http://www.tovima.gr/opinions/article/> Τελευταία επίσκεψη: 3/3/2015

7. Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ Μ.- ΚΑΡΑΚΑΣΗ Κ.,- ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ-ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Δ.- ΧΑΤΖΗΩΣΗΦ Χ., *Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης και οι σημερινές «αναβιώσεις» της*, Αθήνα, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, 2012

ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ Ν., *Εισαγωγή στην Ελληνική Συνταγματική Ιστορία- Σημειώσεις πανεπιστημιακών παραδόσεων- 1821- 1941*, Αθήνα- Κομοτηνή, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1981

ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ Ν., *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση (1922-1974)- Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, χτ, Θεμέλιο, 1983

ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ Ν., *Οι Πολιτικοί Θεσμοί σε κρίση (1922- 1974)- Όροι της Ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1983

ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ Ν., *Ποιά Δημοκρατία για την Ελλάδα μετά την κρίση - Για την αποκατάσταση των λέξεων και του νοήματος*, Αθήνα, Πόλις, 2013

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ Γ., *Κοινοβούλιο και μοναρχία στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας, 1995

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ Γ., *Ο διορισμός και η παύση των κυβερνήσεων στην Ελλάδα - Από την αρχή της δεδηλωμένης στα Συντάγματα του 1975*, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 1981

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ Γ., *Πολιτική και Συνταγματική Ιστορία της Ελλάδας 1821- 1941*, Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας, 2001

ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Η δημοκρατία του μεσοπολέμου- 1922-1936*, Αθήνα, Σύγχρονη Ιστορία, 1987

ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Οι ρίζες του ελληνικού φασισμού- Στρατός και Πολιτική*, Αθήνα, Ιστορικά Τεκμήρια Διογένης, 1977

ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ Σ., *Η κρίση του κοινοβουλευτισμού στον μεσοπόλεμο και το τέλος της Β' Ελληνικής Δημοκρατίας το 1935- Οι θεσμικές όψεις μιας οικονομικής κρίσης*, Αθήνα, Ευρασία, 2012

ΓΚΑΝΤΙ Γ., *Ο νεοφασισμός στην Ευρώπη*, Αθήνα, Νέα Σύνορα, 1975

ΔΗΜΗΤΡΩΦ Γ., *Ο φασισμός*, μτφ. Δ.Χ, χτ, Πορεία 1975

ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Θ., *Παλιοί και νέοι φασισμοί*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1995

ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Θ., *Τα πολιτικά καθεστώτα- Δημοκρατίες και απολυταρχίες, Οι γρίφοι της εξουσίας*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2008

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗΣ Μ. - ΚΟΥΚΟΥΤΣΑΚΗ Α., *Χρυσή Αυγή και στρατηγικές διαχείρισης της κρίσης*, Αθήνα, Futura, 2013

ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Δίκαιο και κοινωνία στον 21^ο αιώνα- Δίκαιο, Οικονομική κρίση και Δημοκρατία*, Αθήνα, Τόπος, 2014

- ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Δίκαιο- Κοινωνία- Τάξεις*, Αθήνα, Σύγχρονη εποχή, Αθήνα, 2005
- ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Ελληνική Συνταγματική Ιστορία, 1941-2001*, τόμος ΙΙ, Αθήνα, Ξιφαράς, 2010
- ΚΑΛΤΣΩΝΗΣ Δ., *Τα Ελληνικά Συντάγματα – Από το σχέδιο συντάγματος του Ρήγα έως την αναθεώρηση του 2008*, τόμος Ι, Αθήνα, Ξιφαράς, 2010
- ΚΟΥΝΔΟΥΡΟΣ Σ. Ρ., *Η Ασφάλεια του καθεστώτος- Πολιτικοί κρατούμενοι Εκτοπίσεις και Τάξεις στην Ελλάδα, 1924-1974*, Αθήνα, Καστανιώτη, 1978
- ΚΥΒΕΛΟΣ Γ., *Φασισμός και εξουσία*, Αθήνα, Ελεύθερη σκέψις, 1986
- ΛΑΝΑΡΑΣ Κ., *Εθνικοσοσιαλισμός- Κίνημα- Κόμμα- Κράτος*, Αθήνα, Εντός, 2004
- ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *Η εξωτερική πολιτική της 4^{ης} Αυγούστου- Και ο πόλεμος 1940-41*, τόμος Ι, Αθήνα, Διάλογος, 1975
- ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ Σ., *4^η Αυγούστου, χτ*, Θεμέλιο, 1988
- ΜΑΝΕΣΗΣ Ι. Α., *Η εξέλιξη των πολιτικών θεσμών στην Ελλάδα- Αναζητώντας μία δύσκολη νομιμοποίηση*, Αθήνα- Κομοτηνή, Αντ. Ν Σάκκουλα, 1987
- ΜΠΟΚΚΑ Τ., *Η αποκάλυψη του φασισμού», μετάφραση-σημειώσεις- παραρτήματα*, Αθήνα, Ισοκράτης, 1984
- ΜΑΡΚΕΤΟΣ Σ., *Πώς φίλησα τον Μουσολίνι*, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2006
- ΝΕΝΝΙ Π., *20 χρόνια φασισμών*, Αθήνα, «Νέα σύνορα», 1975
- ΠΑΠΑΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Β., *Συγκριτικό Συνταγματικό Δίκαιο- Η πορεία προς την “κλασική” δημοκρατία: η περίπτωση της Ιταλίας*, Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας, 1995
- ΠΕΪΝ Τζ. Σ., *Μία ιστορία του φασισμού 1914-1945*, μτφ. Κ. Γεώργιας, Αθήνα, Φιλίστωρ, 2000
- ΠΕΤΡΑΚΗ Μ., *Ο μύθος του Μεταξά-Δικτατορία και προπαγάνδα στην Ελλάδα*, Αθήνα, Ωκεανίδα, 2006
- ΠΙΤΤΑΣ Κ., *Η φασιστική απειλή και η πάλη για να την τσακίσουμε*, Αθήνα, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, 2011
- ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ Ν., *Φασισμός και Δικτατορία- Η Τρίτη διεθνής αντιμετώπιση στον φασισμό*, Αθήνα, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς- Θεμέλιο, 2006
- ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ Ν. –ΜΙΛΙΜΠΙΑΝΤ Ρ.- ΦΑΥ Ζ. Π., *Προβλήματα του σύγχρονου κράτους και του φασιστικού φαινομένου*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1981

ΡΑΦΑΗΛΙΔΗΣ Β., *Θερμοί και ψυχροί πόλεμοι- Δημοκρατίες και φασίστες εναντίον κομμουνιστών – Δημοκράτες και κομμουνιστές εναντίον φασιστών*, Αθήνα, 21^{ος}, 1996

ΡΗΓΟΣ Α., *Τα κρίσιμα χρόνια, 1935-1941*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1995

ΡΙΣΑΡ Λ., *Ναζισμός και κουλτούρα*, μτφ. Λ. Αβαγιάννη, χτ, Αστάρτη, 1999

ΣΟΪΕΡ Γ., *Σύντροφος Μουσολίνι- Ρίζες και Δρόμοι του πρωτογενούς φασισμού*, μτφ Τ. Παπακώστας, Αθήνα, Φιλίστωρ, 1999

ΣΤΑΜΑΤΕΛΑΤΟΣ Μ., *Ο Φασισμός και ο ρατσισμός στη σημερινή Ευρώπη – επισημάνσεις, συμπεράσματα, συστάσεις της εκθέσεως του Δημ. Ευρυγένη προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*, χτ, Καθημερινή, 1987

ΤΖΑΝΑΚΑΡΗΣ Ι. Β., *Τότε που ξημέρωνε σκοτάδι- Η άγνωστη Ελλάδα του 1936*, Αθήνα, Καστανιώτη, 2005

ΤΟΛΙΑΤΙ Π., *Μαθήματα για το φασισμό*, χτ, Οδυσσέας, 1976

ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ Δ., *Δημοκρατία και Παγκοσμιοποίηση*, Αθήνα, Ελληνική Βιβλιοθήκη, 1998

ΨΑΡΡΑΣ Δ., *Η Χρυσή Αυγή μπροστά στη δικαιοσύνη*, Αθήνα, Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ, 2014

GENTILE E., *Φασισμός, Ιστορία και Ερμηνεία*, μτφ. Ε. Κατσιφός, Αθήνα, Ασίνη 2007

GOTZ A., *Το λαϊκό κράτος του Χίτλερ- ληστεία, φυλετικός πόλεμος και εθνικοσοσιαλισμός*, μτφ. Ν. Δεληβοριάς. Αθήνα, Κέδρος, 2009

KUHNL R., *Μορφές αστικής κυριαρχίας, Φιλελευθερισμός-Φασισμός*, μτφ. Χ. Πατσάλης. Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, 1987

LIVET G.- MOUSNIER R., *Η Ευρώπη από το 1848 μέχρι σήμερα*, Τόμος ΣΤ', μτφ. Τ. Θεοδωρόπουλος- Π. Παπαδόπουλος, Αθήνα, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, χχ

PAXTON N R. O., *Η ανατομία του φασισμού*, μτφ. Κ. Χαλμούκου, Αθήνα, Κέρδος, 2006

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

EBENSTEIN W., *Today' s ISMS- Communism- Fascism- Capitalism- Socialism*, Prentice- Hall, Inc, Englewood Cliffs, 1961

KITCHEN M., *Fascism*, London, Machmillan, 1978

LAQUEUR W. *Fascism- a reader' s guide- Analyses, Interpretations, Bibliography*, England, Scolar Press, 1991

SORENSEN G.- MALLETT R., *International Fascism 1919-45*, London, Frank Cass,

Ιστότοποι

<https://enthemata.wordpress.com>

<http://www.tovima.gr/opinions/article/>

